Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

NYT FRA HISTORIEN

30. årgang, 1. hæfte Maj 1980

JYSK SELSKAB FOR HISTORIE

NYT FRA HISTORIEN

udkommer med et hæfte på 32 sider hver kvartal (1. marts, 1. juni, 1. september og 1. december).

Årsabonnement koster 60,15 danske kroner (portofrit tilsendt) og kan tegnes hos Jysk Selskab for Historie, Vester Allé 12, 8000 Århus C. Medlemmer af Selskabet (kontingent 94 kr.) modtager foruden Nyt fra Historien også tidsskriftet Historie (ca. 300 sider).

Redaktion: rigsarkivar, dr. phil. VAGN DYBDAHL,
universitetslektor, cand. mag. NIKOLAJ PETERSEN,
rektor, mag. art. ERIK RESKE-NIELSEN,
professor, dr. phil. RUDI THOMSEN.

Bidrag til dette hæfte er yderligere leveret af universitetsadjunkt, cand. mag. ANDERS BØGH (A.B.) universitetslektor, cand. mag. AKSEL DAMSGAARD-MADSEN (A.D.-M), lektor mag. art. LARS DYBDAHL (L.D.), dr. jur. INGER DÜBECK (I.D.) universitetslektor, cand. phil. JØRGEN ELKLIT (J.E.), universitetslektor, cand. mag. TOVE ELKLIT (T.E.), universitetslektor, dr. phil. POUL ENEMARK (P.E), universitetslektor, cand. scient. pol. IB FAURBY (I.F.), mag. art. M ICHAEL H. GELING (M.H.G), universitetslektor, fil. dr. MICHAEL LINTON (M.L.), universitetslektor, cand. phil. JOHN MARTINUSSEN (J.M.), universitetslektor, cand. mag. JOHAN P. NOACK (J.P.N.), professor, dr. phil. OLAF OLSEN (O.O.), universitetslektor, cand. scient. pol. PALLE SVENSSON (P.S.) og professor, dr. phil. ERIK ULSIG (E.U.).

Editorial office
Redaktionens adresse Erhvervsarkivet, Vester Allé 12, Århus C, Danmark.

OLDTIDEN

ORIENTEN

CLIVE IRVING: *Crossroads of Civilization.* 3000 Years of Persian History. (Weidenfeld and Nicolson, 1979). 223 s., 6.95 £.

I sammenhæng med sin produktion af den engelske TV-serie Crossroads of Civilization udarbejdede den engelske journalist og filmskribent Clive Irving under udnyttelse af en omfattende fond af nyere speciallitteratur og yderligere bistået af en række videnskabelige eksperter manuskriptet til det foreliggende rids af Persiens historie, som reelt begynder med Kong Kyros og derfor vel burde have de 3000 år i undertitlen erstattet med 2500. Det er en i ordets bedste forstand populær – og yderst levende – orientering i hovedpunkterne af Persiens omtumlede skæbne gennem tiderne, med ligelig vægt på den antikke og den islamiske tidsalder og illustreret med en række fortræffelige fotos – ikke mindst til belysning af landets indsats inden for billedkunst og specielt arkitektur – samt instruktive kort. Derfor er bogen glimrende egnet til at tilfredsstille den interesse også for Irans fortid, som det sidste års dramatiske begivenheder uden tvivl har fremkaldt i bredere læserkredse. Med henblik herpå vil bogen dog skuffe mange på ét punkt, nemlig ved at fremstillingen ikke er ført frem til i dag, men slutter med året 1941, da Reza Shah abdicerede til fordel for sønnen Reza Pahlavi, den »nuværende« shah.

CHAIM BERMANT and MICHAEL WEITZMAN: *Ebla.* An archaeological Enigma. (Weidenfeld and Nicolson, 1979). 244 s. + 16 pl., 7.50 £.

Siden midten af 1960'erne har den italienske nærorientalske arkæolog professor Paulo Matthiae foretaget udgravninger på en nordsyrisk ruinhøj, Tell Mardekh, som efter hans mening var den hidtil lidet kendte og ikke lokaliserede bystat Ebla fra det 3. årtusinde f.v.t. – hvilket blev bekræftet gennem et indskriftsfund i 1968. Syv år senere gjorde udgravningsholdet et helt sensationelt fund, nemlig af Eblas kongelige arkiv med ikke mindre end 20.000 kileskriftstavler. Disses sprog blev af ekspeditionens epigrafiker, den ligeledes italienske professor Giovanni Pettinato bestemt som gammelsemitisk, og ombrust af verdenspressens interesse gik Pettinato så vidt som til at påstå, at de pågældende tavler bevidnede eksistensen af en hidtil ukendt stormagt i Nærorienten i det 3. årtusinde med centrum i Ebla. Dette har dog ved senere efterprøvelse måttet dæmpes ned til, at Ebla var en stor, rig handelsby; men til trods for denne reduktion af det historiske perspektiv står det fast, at Ebla-udgravningen er af allerstørste betydning for vor forståelse af den gamle nærorientalske verden. Den har først og fremmest godtgjort eksistensen af en ikke hidtil kendt gruppe semitter i Nordsyrien – kulturforholdene i Nordsyrien og dets mabolande i det 3. årtusinde f.v.t.

En videnskabelig rapport om Ebla-udgravningerne foreligger endnu ikke. Men til glæde for en bredere læserskare med interesse for det sensationelle foretagende har to i England bosatte jødiske forfattere, journalisten Chaim Bermant og specialisten i Bibel-studier, universitetslektor Michael Weitzman, som begge har været med i Ebla, med kontakt til såvel Matthiae, som Pettinato, udsendt den foreliggende populære lille bog, hvori de, efter en bred baggrundsorientering om den hidtidige udforskning af Forasiens ældste historie (herunder dichifreringen af kileskriften), på en yderst spændende måde fortæller om det centrale udgravningsprojekts forløb og hidtidige hovedresultater og samtidig orienterer om de videre perspektiver, Ebla rejser for den nærorientalske forskning og ikke mindst for Bibel-studierne.

ANTIKKEN

MARIA R.-ALFÖLDI: *Antike Numismatik*. I-II. (Kulturgeschichte der antiken Welt 3; Philipp von Zabern, 1978). XLV + XXIX + 323 s., 7 kortsider, 24 + XX pl., 66 + 46 DM.

I de foreliggende to smukt trykte bind har den bekendte numismatiker fra Frankfurt, professor Maria R.-Alföldi, leveret en fremragende tidssvarende statusopgørelse over den antikke numismatik, som vil være et uvurderligt arbejdsapparat for alle, som beskæftiger sig med udforskningen af oldtidsverdenens møntvæsen og samtidig vil være et glimrende hjælpemiddel for oldtidshistorikeren, som ønsker en koncis, pålidelig orientering i de antikke møntforhold i almindelighed eller søger mere specielle oplysninger om et bestemt tidsafsnits møntprægninger.

I 1. del, som bærer undertitlen Theorie und Praxis, gøres der, efter et kort rids af den numismatiske videnskabs udvikling indtil det 19. århundrede, rede for møntforskningens væsenstræk, dens sagområder, metoder, hjælpemidler m.m., og derpå følger (s. 63-218) en klar oversigt over hovedpunkterne af oldtidens mønthistorie, opdelt i følgende hovedafsnit: den græske verden (med en velvalgt underopdeling, som ikke forfalder til minutiøst at gå ind på de enkelte møntsteder, men især samler sig om de forskellige vægtstandarder), kelterne, den romerske republik, den romerske kejsertid med et kort udblik til Byzans og endelig folkevandringstiden.

2. del vil især tiltrække fagfællerne, idet den helt og holdent er helliget en bibliografi, disponeret efter samme skema som førstebindet. Den indeholder et væld af titler på afhandlinger og bøger, opstillet i små, velvalgte saggrupper, som gør det yderst let for bogens benyttere at finde frem til det, de har brug for.

Begge bindene indledes med udførlige registre, og på værkets plancher er der med fin teknik gengivet over 450 mønter af væsentlig betydning (i bind I i naturlig størrelse, i bind II 20 mønter i sidestor forstørrelse).

F. W. WALBANK: *A Historical Commentary on Polybius*. Volume III: Commentary on Books XIX-XL. (Clarendon Press, Oxford, 1979). 835 s., 25 £.

De 10 år, som adskilte bind I og II af professor Walbanks Polyb-kommentar (jf. NFH XIX s. 4 f.), er nu for intervallet II–III vokset til 12; men her er det altså: det afsluttende led i et af de mest imponerende enkeltmandsprojekter inden for oldtidshistorien i dette århundrede. Det vil selvsagt vække den største glæde blandt alle dyrkere af det 2. førkristeligе århundredes middelhavshistorie, idet vi nu – ligesom for perioden efter 264 f.v.t. – råder over en indtrængende kritisk behandling af alle de mange begivenheder i den romerske og hellenistiske verden i det specielt i storpolitisk henseende højinteressante halve århundrede fra 196 til 146 f.v.t., som er indeholdt i bog 19-40 af den store græske historikers værk.

Det foreliggende slutbind er disponeret på samme måde som forgængerne, med en almen indledning vedrørende overleveringen af de enkelte bøger, efterfulgt af en minutiøs kommentering af det hele, paragraf for paragraf, og som udenomsværker dels en bibliografi over værker, som ikke har været opført i bind I-II, dels afsluttende registre og dels endelig henved 40 sider Addenda and Corrigenda til de tidligere bind.

R. R. BOLGAR (ed.): *Classical Influences on Western Thought, A.D. 1650-1870*. (Cambridge University Press, 1979). 394 s., 18.50 £.

Siden 1969 har der ved King's Colleges forskningscenter i Cambridge været afholdt tre symposier om den klassiske tidsalders indflydelse på eftertidens europæiske kultur. Resultatet af de to første, som fandt sted i 1969 og 1974 og henholdsvis vedrørte Classical Influences on European Culture, A.D. 500-1500 og Classical Culture, A.D. 1500-1700: What Needs to be done, blev kendt for en større kreds af interesserede gennem publiceringen af deres Proceedings i 1971 og 1976, i

begge tilfælde med docenten i den klassiske traditions historie ved Cambridge University, dr. R. R. Bolgar, som redaktør.

Nu foreligger også i bogform Proceedings fra det tredje symposium, som fandt sted i 1977, med emnet Classical Influences on Western Thought, A.D. 1650-1878. Det indeholder, foruden en almen indledning på 26 sider ved dr. Bolgar, teksten til symposiets 18 foredrag, fordelt på følgende fire sektioner: The epilogue to the Renaissance, Antiquity as myth, Antiquity as a source of fact og The nineteenth century. Der er selvsagt tale om behandling af udvalgte – men gennemgående meget centrale – aspekter af emnet. Desuagete vil denne symposierapport sammen med de to foregående gøre glimrende fyldest som introduktion for læsere, der ønsker at dykke dybere ned i spørgsmålet om de klassiske studiers placering i den postantikke idéhistorie.

HELLAS

Thera and the Aegean World. I. Papers presented at the Second International Scientific Congress, Santorini, Greece, August 1978. (Thera and the Aegean World, London/Aris & Phillipps, 1978). 823 s. + 12 farveplancher, 32 £.

Blandt Ægæerhavets øer har specielt Santorini – det antikke Thera – påkaldt bred interesse i videnskabelige kredse, nemlig på grund af det bekendte voldsomme vulkanudbrud, som lagde øen fuldstændig øde i det 15. årh. f.v.t., og i det sidste årti er interessen blevet yderligere øget gennem Marinatos' epokegørende udgravninger siden 1967 i Akrotiri-området, som bl.a. bragte de fascinerende »minoiske« fresker for dagens lys. Som resultat af den store interesse samledes i 1969 en omfattende kreds af internationale videnskabsmænd til den første kongres på Santorini helliget de vulkanologiske og arkæologiske problemer i tilknytning til det store vulkanudbrud, og dette videnskabelige møde blev i 1978 efterfulgt af en ny kongres. Som diskussionsoplæg til denne udsendtes forud det foreliggende smukke værk i stateligt kvartformat, indeholdende i alt 77 bidrag af de deltagende fremtrædende videnskabsmænd. Disse bidrag falder i tre sektioner: geovidenskaber (30 bidrag), arkæologi (33 bidrag) og beslægtede videnskaber (14 bidrag vedrørende zoologi og botanik samt endelig det endnu uafklarede kronologiproblem: 6 bidrag). For dette tidsskrifts læsere vil det arkæologiske afsnit selvsagt være af størst interesse. Det er simpelt hen en guldgrube af oplysninger om og synspunkter vedrørende Theras samfunds- og kulturliv før ødelæggelsen samt øens placering i den minoiske verden.

Der vil snart følge et 2. bind, som opsamler resultaterne af kongressens videnskabelige diskussioner. Tilsammen vil de to bind blive et selvfølgeligt udgangspunkt for enhver fremtidig beskæftigelse med problemerne omkring Thera og dens ødelæggelse.

Herodots Historie. I-II. Oversat af Thure Hastrup og Leo Hjortsø. (Gyldendal, 1979). 299 + 305 s. + 32 farvepl., 325 kr.

Omsider har Karl Hudes veltjente Herodotoversættelse fra omkring århundredskiftet fået en værdig og tidssvarende afløser, besørget af to veteraner inden for dansk oldtidsforskning, som har oversat hhv. de fire første og de fire sidste af Herodots otte bøger; dertil er føjet en tidstavle, en oversigt over athensk mål og vægt og et udførligt navne- (men ikke sag-) register. Der er også forklarende noter, som dog indskrænker sig til den nødvendigste realkommentar, samt en kort indledning, der ikke går ret meget i dybden og givetvis må suppleres fra specialleksika og -værker, dersom man vil arbejde mere indgående med Herodot og hans tekst. Udgaven er usædvanlig smukt og overskueligt trykt, med klar bog- og kapitelinddeling, og den må være selvskreven på ethvert studiebibliotek; det ville den også være i enhver oldtidsinteresserets private bogsamling, hvis det ikke var for prisen; og den skyldes nok den gedigne opsætning og de mange farvebilleder, der især viser landskaber rundt om i den verden, som Herodot fortæller om.

A. D.-M.

GERHARD WIRTH: *Perikles und seine Zeit* (Wege der Forschung CDX; Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1979). 559 s., 89 DM.

Dette er en af de – altid yderst værdifulde – belysninger af centrale historiske problemkomplekser i form af sammenstilling af vigtige forskningsbidrag, som udsendes i serien Wege der Forschung. Emnet er her Athen i perioden 480-430 f.v.t. og dets førende statsmand, Perikles. Indledningsvis trækker udgiveren, dr. Wirth, på en overskuelig måde hovedproblemerne op, og derpå følger 21 bidrag – som vanligt alle gengivet på tysk – af forskellige førsterangs forskere, f.eks. Wade-Gery og Meritt, Ehrenberg, Gomme, Mazzarino, Meiggs, de Romilly, Mattingly, Raubitschek og Schachermeyer. De gengivne forskningsbidrag optræder i kronologisk orden, hvilket ikke kan undgå at give et uoverskueligt indtryk; men det er dog ikke vanskeligt at finde frem til det, man søger. Der er tale om belysninger af dels indre forhold i Athen, specielt »partipolitik«, med Perikles' statsmandsskikkelse i forgrunden, dels den »perikleiske« udenrigspolitik med søforbundet, Kallias-freden og vestekspansionen som kærnepunkter. Således får læseren en særdeles alsidig belysning af emnet – en belysning, som ikke mindst vil være yderst inspirerende som grundlag for universitetsøvelser. Afslutningsvis har udgiveren leveret en nyttig bibliografi, opstillet alfabetisk efter forfatternavne, på ikke mindre end 25 sider.

M. H. HANSEN: *Det athenske demokrati i 4. århundrede f.Kr.* Hæfte 1: Staten, folket og forfatningen. 2: Folkeforsamlingen. 3: Nomotheterne. 4: Folkedomstolen. (Forlaget Museum Tusculanum, København, 1977-79). 92, 75, 55 og 88 s., 20,40 kr. pr. hæfte.

Den meget produktive lektor ved Københavns Universitets institut for klassisk filologi, dr. Mogens Herman Hansen, udsender for øjeblikket hæftevis en håndbog i det athenske demokrati i det 4. århundrede – det tidsrum, som langt hovedparten af de bevarede kilder drejer sig om. Her gives en lang række konkrete oplysninger om demokratiets opbygning og virkemåde, ud fra et indgående kendskab til kildematerialet, især Aristoteles, Demosthene m.fl. og indskrifter; der er også blevet plads til korte, men givtige diskussioner af omstridte spørgsmål, såsom diæternes betydning og forfatningsorganernes sociale sammensætning i teori og i praksis, samt til litteraturhenvisninger og til noteapparat med detaildiskussioner. Hæfte 5 skal behandle embedsmændene (hvortil Femhundredemandsrådet ret utraditionelt regnes) og hæfte 6 politikere, partier, magtfordeling og suverænitet, og de skulle begge foreligge inden for et års tid. Dermed vil der være skabt en tidssvarende, overskuelig og umiddelbart tilgængelig håndbog, til stor nytte som baggrund for universitetsøvelser og formentlig også for kildelæsning i gymnasiet.

A. D.-M.

N. G. L. HAMMOND and G. T. GRIFFITH: *A History of Macedonia.* II. 550-336 B.C. (Clarendon Press, Oxford University Press, 1979). 757 s. + 3 pl., 25 £.

Dette med spænding imødesete andetbind af den stort anlagte Makedonien-historie, hvis fremragende bind I om landets historiske geografi og præhistoriske tidsalder frem til det 6. årh. f.v.t. ved professor Hammond fra Bristol forelå i 1972 (jf. NFH XXIV s. 162 f.), er nu endelig udkommet, og det må siges at opfylde de højeste forventninger om et virkelig dybtgående standardværk om den makedoniske historie i den betydningsfulde periode fra midten af det 6. årh. frem til Filips II's død i 336, i hvilken makedonerstaten i stigende grad kom inden for de græske bystaters synskreds.

Hammond, der nu er emeritus, har til gennemførelsen af det kæmpemæssige syntesearbejde, hvis over 700 sider tekst er spækket med notehenvisninger til såvel antikke kilder som moderne forskning, allieret sig med den kyndige oldtidshistoriker, docent Griffith fra

Cambridge, og de to forfattere har delt arbejdet mellem sig, således at Hammond tager sig af bogens første del, som på 200 sider omhandler Makedoniens historie frem til 359 f.v.t., medens behandlingen af Filip II's langt bedre kildedækkede regeringsperiode varetages af Griffith i den 500 sider store anden del, idet Hammond dog her har skrevet et 30 sider stort kapitel om Makedoniens indre organisation under Filip samt denne konges erobringer på Balkan.

Fremstillingen er stort set opdelt i kronologiske afsnit, men dog ind imellem med sammenfattende tematiske behandlinger (således om de græske kolonier i det nordlige Ægæis, om det makedoniske statsstyre under Filip og om dennes organisation af hæren). Bogen er fra først til sidst en guldgrube af grundigt videnskabeligt bearbejdede oplysninger om Makedoniens samfundsforhold og indre og ydre historie i den omhandlede periode, og takket være det righoldige generalindex er det en smal sag at finde frem til de oplysninger, man har brug for.

W. W. TARN: *Alexander the Great.* I: Narrative. (Cambridge University Press, 1979). X + 161 s., 7.50 £ indb., 2.75 £ paperback.

Sir William Tarns nu godt 30 år gamle klassiker »Alexander the Great« er stadig uundværlig ved enhver nogenlunde dybtgående beskæftigelse med Alexander og hans betydning. Den har længe været udsolgt og kun kunnet fås i en tysk udgave fra 1968; nu er den imidlertid genoptrykt, øjensynlig i uændret skikkelse. Bind I rummer selve fremstillingen af Alexanders historie og vurderingen af ham, og at dømme efter dette binds bagsideomtale er også bind II udsendt (dog kun indbundet); det rummer hele dokumentationen til bind I i form af en række lange og grundige appendices om kildeproblemer, bygrundlæggelser og de ideer, som Alexander (efter Tarns mening) har haft om sine mål og sin mission, f.eks. »the unity of mankind«.

T. LESLIE SHEAR, JR.: *Kallias of Sphettos and the Revolt of Athens in 286 B.C.* (Hesperia: Supplement XVII; American School of Classical Studies at Athens, Princeton, N. J., 1978). 117 s. + IV pl., 10 $:

Under de amerikanske udgravninger på Athens Agora blev der i 1971 fundet en kun ganske lidt fragmentarisk athensk indskrift på ikke mindre end 109 lange linier fra året 270/69 f.v.t. til ære for den ptolemæiske lejetropfører Kallias fra Sfettos, som havde bistået Athen ved dets løsrivelse fra makedonerkongen Demetrios Poliorketes i 286 f.v.t. Det viser sig at være en yderst betydningsfuld ny historisk kilde, og derfor er det med fuld føje, at den gøres til genstand for en grundig monografisk behandling af den unge amerikanske arkæolog og klassiker T. Leslie Shear fra Princeton University i et supplementbind til det amerikanske Athen-instituts tidsskrift Hesperia.

Indledningsvis gengiver Shear indskriftens tekst med de nødvendige udfyldninger af de ret små lakuner, hvorefter der bringes en engelsk oversættelse. Så følger hovedsagen: en under inddragelse af alt andet relevant kildemateriale indtrængende historisk kommentar til indskriftens enkelte afsnit, og endelig rundes det hele af med en yderst grundig skildring af 286-revolutionens forløb, forhistorie og følgevirkninger. For enhver, der beskæftiger sig med Athens historie i tidlig hellenistisk tid, er Shears bog en videnskabelig undersøgelse, som føjer meget nyt kildestof til og hjælper til en bedre forståelse af bystatens omtumlede skæbne i den stridsfyldte diadochperiode fra slaget ved Issos i 301 til slaget ved Kuropedion i 281 f.v.t.

R. DEVELIN: *Patterns in Office-Holding 366-49 B.C.* (Collection Latomus 161; Latomus, 1979). 108 s.

Denne lille, men stoffyldte studie har som kildegrundlag den antikke overleverings oplysninger om, hvem der beklædte de forskellige romerske statsembeder i de enkelte år af perioden 366-49 – oplysninger, som jo på forbil-

ledlig vis er samlet i Broughtons store værk The Magistrates of the Roman Republic. Forfatteren deler sin undersøgelse i tre perioder: 366-180 (som der forståeligt nok bliver gjort mest ud af), 180-88 og 88-49, og i hvert af disse tidsafsnit søger han at klarlægge de rådende mønstre for beklædelse af embederne – specielt de særlig vigtige: konsulat og prætur – som fremgår af de konstateringer i ord, embedsmandslister og forskellige tabeller, hans statistiske approach fører frem til. Disse mønstre vedrører fordeling af embeder på patriciere og plebejere og på de enkelte familier inden for hver af disse standsgrupper, spørgsmålet om iteration i samme embede, alderen ved beklædelse af embederne, problemet om eksistens af tvungne intervaller mellem de enkelte embeder før og efter Lex Vilia etc. Gennem sin dygtigt gennemførte undersøgelse har Develin klarlagt mange væsentlige træk af betydning for en vurdering af periodens politiske liv, og det er hans plan på det nu lagte grundlag at udarbejde en monografi om romersk politik i tiden fra 366 til 167 f.v.t.

KARL CHRIST: *Krise und Untergang der römischen Republik.* (Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1979). 528 s., 45 DM.

For at kunne fælde en dom om årsagerne til den romerske republiks krise og sluttelige undergang på et solidt grundlag har den kendte tyske oldtidshistoriker, professor Christ fra Marburg udformet den foreliggende bog som en syntese over Roms historie fra 2. puniske krigs afslutning frem til Octavians indstiftelse af principatet – og det en syntese anlagt efter en velvalgt, men absolut ikke utraditionel disposition. Indledningsvis gøres der rede for romerstatens ekspansion i vest og ikke mindst i den hellenistiske verden i det 2. århundrede f.v.t.; derpå følger en oversigt over den indre udvikling i denne ekspansions kølvand (økonomi, sociale forhold, politisk struktur og kulturliv), mundende ud i Gracchernes reformforsøg, og derefter er fremstillingen af såvel indre som ydre begivenheder integreret i de velkendte kronologiske blokke: Marius' og Sullas tidsalder, Pompeius' glansperiode, borgerkrigen mellem Pompeius og Cæsar og sidstnævntes diktatur og endelig borgerkrigen mellem Octavian og hans modstandere. Ind mellem de to sidste afsnit er der dog skudt et kort specialkapitel om det 1. århundredes kultur- og åndshistorie ind.

Fremstillingen af det historiske hændelsesforløb, på grundlag af hvilket Christ fremsætter sine refleksioner og drager sine konklusioner om republik-krisens årsager og væsenstræk, er solidt funderet i en dyb fortrolighed med den nyeste specialforskning, til hvis væsentlige værker der ikke sjældent refereres i teksten. Bogen henvender sig i første række til studerende samt en bredere almen læserkreds, og den virker ikke alene prisværdigt sober, men er også yderst lettilgængelig. Der er i dette fortræffelige oversigtsværk bevidst givet afkald på enhver form for noteapparat; men afslutningsvis bringes der til hvert kapitel en velvalgt, men dog ret kort ræsonnerende bibliografi (i alt 32 sider). Mere detaillerede litteraturhenvisninger vil jo kunne findes i Christs fremragende »Römische Geschichte. Eine Bibliographie« fra 1976 (jf. NFH XXVII s. 45).

MIDDELALDEREN

C. WARREN HOLLISTER: *Medieval Europe.* (John Wiley and Sons, 1978). 341 s., 5,25 £.

Hollisters korte middelalderhistorie udkom første gang i 1964, og nærværende udgave er den fjerde. Bogen er beregnet til amerikansk undervisningsbrug og giver en oversigt af

samme type, som danske gymnasielærebøger især tidligere gav, om end mere omfattende og mere ræsonnerende. Stofvalget er særdeles traditionelt, geografisk stærkt koncentreret omkring det centrale Vesteuropa, og som vanligt i oversigtsværker på engelsk eller fransk er der fejl i behandlingen af de fjernere landes historie, således i placeringen af de baltiske folkeslag på kortet p. 158. Andre indvendinger kan rejses: Et par af illustrationerne er helt urimeligt anakronistiske (p. 66 og 235), og hvorfor senmiddelalderen behandles så kort, er uforståeligt, især når det er forfatterens erklærede hensigt at påvise baggrunden for den europæiske civilisations overlegenhed o. 1500.

Sammenfattende skal det imidlertid siges, at bogen er meget velskrevet, og at en række centrale emner behandles udmærket og ajourført til den seneste forskning. Hovedvægten er lagt på den politiske historie (ordet taget i videste forstand); men også kunst, litteratur og filosofi får megen plads, og den mere kortfattede behandling af de økonomisk-sociale forhold er tilfredsstillende. Bogen er forsynet med en nyttig kommenteret litteraturliste.

E.U.

H. VAN DER WEE & E. VAN CAUWENBERGHE (ed.): *Productivity of Land and Agricultural Innovation in the Low Countries (1250-1800).* (Leuwen University Press, 1978). 188 s., 580 bfr.

Som en forberedelse til den 7. internationale kongres for økonomisk historie, som blev afholdt i Edinburgh i august 1978, blev der iværksat et større fælleseuropæisk forskningsprojekt, hvor man undersøgte produktivitetsudviklingen i landbruget i en række europæiske lande før kapitalismens gennembrud, især på basis af oplysninger om tiendebetaling til forskellige tider. Dette projekt var inspireret af den franske Annales-historiker E. Le Roy Ladurie, som på basis af forholdene i Frankrig har fremsat en teori om et i de grundlæggende træk statisk økosystem i landbruget fra det 13. til det 18. århundrede, hvor den eneste bevægelse er et tilbagevendende cyklisk forløb bestemt af befolkningsduviklingen.

Den her omtalte bog er Nederlandenes bidrag til dette projekt, og den støtter langtfra Le Roy Laduries teori – tværtimod er der i det meste af Nederlandene tale om stadig vækst i den agrare produktivitet i periode, blot afbrudt af kortere perioder af stagnation eller tilbagegang, mest i forbindelse med krige. Det mest overraskende i denne forbindelse er, at den senmiddelalderlige krise i det 14. og 15. århundrede, som de fleste andre steder førte til et langvarigt fald i befolkning og produktion, i disse områder blot kan reigstreres som en kortvarig recession. Forklaringen på dette – og i det hele taget på den særlige udvikling i landbruget i Nederlandene – er naturligvis den kraftige byvækst og kapitalistiske udvikling, som foregik her indtil det 18. århundrede.

Imidlertid savner man i denne bog en redegørelse for den sociale udvikling, der ledsagede og i hvert tilfælde delvis betingede denne særlige produktivitetsudvikling. Det er en kendt sag, at produktivitetsniveauet, herunder det teknologiske niveau, hænger sammen med arbejdskraftens organisering og juridiske status i forbindelse med produktionen, og når disse forhold ikke beskrives, bliver udviklingen så temmelig uforståelig/uforklarlig. Denne kritik, som i øvrigt blev rettet mod hele det nævnte forskningsprojekt på kongressen i Edinburgh, er så meget mere på sin plads, som en beskrivelse af udviklingen af disse ting netop i det avancerede hollandske område ville give et væsentligt materiale til den standende debat om overgangen fra feudalisme til kapitalisme i Vesteuropa.

A.B.

R. N. SWANSON: *Universitie, Academics and the Great Schism.* (Cambridge Studies in Medieval Life & Thought, III ser. 12, Cambridge University Press, 1979). 245 s., 14 £.

Dr. R. N. Swanson, arkivar ved universitetet i York og elev af den kendte specialist i middelalderens ideologier og konstitutionelle historie Walter Ullman, tager i dette værk et helt nyt tema op, nemlig universiteternes stillingtagen til det kirkelige skisma i tiden 1378-1417, da kirken havde to paver: én i Avignon og én i Rom. Han analyserer omhyggeligt og systematisk reaktionerne ved de ca. 40 universiteter, der fandtes i datidens Europa, af hvilke ca. halvdelen blev grundlagt netop i denne periode – nogle blev dog senere nedlagt. Man får et levende indtryk af debattens hede og argumenternes talrighed i dette intellektuelle miljø. De tre gamle universiteter Paris, Oxford og Bologna førte naturligvis an i striden, tæt fulgt af de senere universiteter, af hvilke nogle blev grundlagt af paverne for at være brikker i spillet om magten over kirkens rigdomme, om end det undertiden skete, at disse tog afstand fra deres egne grundlæggere for at hævde den akademiske frihed. De førende debattører skiftede også tit mening og hævdede i den aktuelle debat en helt anden mening, og der fandtes naturligvis også fraktioner inden for de enkelte universiteter, som modarbejdede hinanden. Forfatteren har været et væld af kilder og litteratur igennem, og det er i høj grad lykkedes ham at skabe et inspirerende værk. Bogen er dog så afgjort et værk for latinkyndige specialister. Man kunne nok have ønsket sig, at den lærde Ph. D.-dissertation fra Cambridge var blevet lidt mere let tilgængeligt for almindelige læsere.

M.L.

OLAF PEDERSEN: *Studium Generale. De europæiske universiteters tilblivelse.* (Gyldendal, 1979). 338 s., 150 kr.

Den kendte Århus-professor Olaf Pedersen giver med dette første bind af et oversigtsværk i to dele om det europæiske universitetsvæsens historiske forudsætninger og udvikling frem til 1600-tallet en fyldig og faktarig skildring af de første egentlige højere skoler i Europa i middelalderen. Bogen kommer i forbindelse med, at det ældste danske universitet fylder 500 år, og vi får en bred, alsidig og videnskabeligt up-to-date indføring i det omfattende emne med dets mængder af forskelligartede kilder og speciallitteratur vedrørende de enkelte universiteter. Det er i høj grad lykkedes forfatteren at skabe et klart og let overskueligt billede af den almindelige politiske, økonomiske og sociale baggrund, så læseren kan forstå, hvordan de første lærdomscentrer voksede frem, og hvilken betydning de fik, selv om han måtte savne kendskab til den almindelige historiske udvikling. Vi får nemlig en virkelig bred orientering om oldtidens lærde verden, og lige så grundigt fortæller forfatteren om klostre og skoler i den tidlige middelalder. Den arabiske videnskabs betydning reduceres til dens formidlende rolle mellem oldtid og renæssance, samtidig med at forfatteren dog betoner arabernes vigtige fremskridt inden for matematik, geometri, astromi og navigation. Udførligt beskriver Olaf Pedersen videre de første universiteters organisatoriske opbygning og administration samt studenterlivet fra de hårde eksamensstudier til det mere muntre værtshusliv – ja, det er utroligt, hvad han får med i dette relativt lille skrift. Man kan altså varmt anbefale værket til alle interesserede; det er virkelig letlæst og stimulerende. Til glæde for specialisterne har forf. forsynet bogen med noter, som dog kunne have været gjort lidt mere lettilgængelige for almindelige læsere, ligesom han kunne have oversat alle latinske titler og udtryk til dansk. Man må håbe, at dette fortrinlige værk snarest bliver oversat til et af de store sprog, da de tidligere oversigtsværker i emnet nu i høj grad er forældede.

M.L.

KEJSER OG PAVE

FRANZ-JOSEF SCHMALE (ed.): *Quellen zum Investiturstreit. I.* Ausgewählte Briefe Pabst Gregors VII. (Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters XII a, Wissenschaftliche Buchge-

sellschaft, Darmstadt, 1978). 442 s., 69 DM

Dette bind indeholder en række udvalgte breve vedrørende investiturstriden fra den kraftfulde pave Gregor VII's hånd, eller, som det ofte står angivet på brevene, ex dictate pape. Gregor kom fra Toscana, og hans latin er tit mere farvet af folkesprogets idiomer end af grammatikkens regler, og hans breve er skrevet i en expressiv stil, som i høj grad giver indtryk af den magtsyge mands krav på modpartens underkastelse og på total myndighed over kirkens tjenere. Bogen indeholder foruden breve til kejser Henrik IV en række instruktioner og ordrer til datidens førende politikere og kirkelige dignitarer. Brevene omfatter perioden 1073-1085 og er i de fleste tilfælde kronologisk opstillet, med parallel udgivelse af originalen på højre og oversættelse til moderne tysk på venstre side, hvilket er særdeles vel motiveret, da det mange gange kan være uhyre vanskeligt at finde en semantisk korrekt oversættelse til et moderne sprog af Gregors følelsesladede udtryk og vendinger. Udgiveren har sørget for en fortrinlig indledning, der indeholder Gregors biografi, kriterierne for valget af brevene samt informationer om deres overlevering og andre tekniske problemer, der er tilknyttet udgivelsen. Andre dele af seriens bind XII vil indeholde Henrik IV's og andre personers breve i striden. Det er med glæde, man kan konstatere, at der i vore dage er mulighed for udgivelsen af denne slags bøger, som er til stor gavn både for specialisterne og almindelige faghistorikere.

M.L.

KLAUS J. HEINISCH: *Kaiser Friedrich II.* In Briefen und Berichten seiner Zeit. (Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1978). 680 s., 58 DM.

Frederik II, konge af Sicilien og tysk-romersk kejser, har altid stået som en af middelalderens mest fængslende skikkelser, og der er udkommet talrige biografier over ham. Heinisch' oversættelse til tysk af en omfattende samling kilder, først og fremmest breve skrevet af Frederik II selv, men også udsagn af samtidige om ham, udfylder derfor givetvis et stort behov, hvilket vel også fremgår af, at nærværende bog er 6. uændrede optryk siden 1968. Når udgiveren fremhæver, at man ved en sådan udgivelse bør gå til værks uden forudindtagne meninger, skal det imidlertid påpeges, at han selv har en markant holdning til sin person, at der for så vidt med andre ord bliver tale om en biografi. Heinisch' beundring for den store personlighed lyser ud af indledningerne til de enkelte kildesteder og af de forbindende tekstpassager. – Udgivelsen er forsynet med en udmærket bibliografi og kildefortegnelse.

E.U.

SYDEUROPA

GIULIANO PINTO: *Il Libro del Biadaiolo.* Carestie e annona a Firenze dalla metà del '200 al 1348. (Biblioteca storica toscana XVIII; Olschki, 1978). XXIV + 564 s., 16.000 lire.

Kornhandleren Domenico Lenzis »Menneskelige spejl« fra ca. 1340 har i 200 år været kendt som et enestående eksempel på Firenzes handelsborgerskabs kultur i det 14. årh. Lenzi samlede sine notater om dagsprisen på de vigtigere kornsorter på Firenzes marked fra 1320 til 1335 og om kommunens kornforsyningspolitik og udbyggede dem med moraliserende betragtninger, digte og miniaturer. Den minutiøse skildring af kornmarkedets svingninger blev således benyttet til at illustrere Guds retfærdighed og bystyrets visdom. Hovedtemaet er den katastrofale hungersnød 1329-30.

På trods af bogens unikke karakter er det først nu, den bliver udgivet i sin helhed, inklusive angivelsen af kornpriserne dag for dag, som i den hidtidige forskning har stået i skyggen af de kultur- og kunsthistoriske oplysninger, som bogen er rig på. I sin 150 siders indledning behandler Pinto da også udelukkende kilden i dens økonomisk-historiske sammenhæng. Redegørelsen for konrpriser-

nes udvikling fra ca. 1250 til 1348, for fødevarekrisernes forløb og for udbygningen af kommunens forsyningspolitik er nyttig, men noget summarisk. Den bringer visse korrektiver til W. Abels syn på mekanismerne bag prisudviklingen under fødevarekriser. Man savner dog en nærmere diskussion af Lenzis prisangivelsers pålidelighed og repræsentativitet.

Selve udgaven forekommer omhyggelig. Den er forsynet med fyldige realkommentarer, som kan lette arbejdet med denne centrale kilde til Italiens økonomiske historie.

M.H.G.

Assistance et charité. (Cahiers de Fanjeaux 13; Toulouse, privat, 1978). 435 s.

Den fortjenstfulde serie »Cahiers de Fanjeaux« har siden 1966 årligt bragt en samling artikler om et tema inden for Sydfrankrigs religiøse historie i 13.-14. årh., og visse af de ældre bind hører til den centrale litteratur omkring kætterierne og kætterbekæmpelsen i det 13. årh. Bind 13 behandler de velgørende institutioner. Det knytter sig dermed til den igangværende udforskning af de fattigste samfundslags kår i middelalderen. Desværre er det kun få af bidragene, som forsøger at placere detailanalysens resultater i den generelle problematik. I flere tilfælde har de et meget traditionelt lokalhistorisk præg, og M. Mollats konklusion formår kun delvis at råde bod på denne svaghed. Som materialesamling rummer bogen ikke desto mindre interessante perspektiver.

I alle de undersøgte områder afspejler den institutionaliserede velgørenheds udvikling de økonomiske konjunkturer. En stærk vækst i antallet af hospitaler m.v. i 12.-13. årh. afløstes henimod 1300 af stagnation og forfald, som dominerede i 14.-15. årh., kun afbrudt af en kortvarig bølge af nye fromme stiftelser omkring pestepidemierne i 1348 og i 1360'erne.

Et andet interessant fællestræk er, at bystyrer og andre lægmandsinstitutioner især i det 14. årh. overtog en stor del af ansvaret for de velgørende institutioner fra gejstligheden – øjensynligt dog i forståelse med de lokale kirkelige myndigheder. Bogen afgiver dermed materiale til en nuancering af billedet af kirkens betydning i senmiddelalderens socialforsorg.

M.H.G.

PHILIPPE WOLFF: *Regards sur le Midi médiéval.* (Privat, 1978). 539 s.

Philippe Wolff vil herhjemme nok være mest kendt for sine oversigter over Europas åndsliv i højmiddelalderen og de europæiske sprogs udvikling i middelalderen. Nærværende samling af 33 af Wolffs artikler fra 1942 til 1976 samler sig imidlertid om emnet for hans banebrydende disputats fra 1954 om handel og købmænd i Toulouse i 14.-15. årh. Samtlige artikler vedrører Toulouse og tilstødende landskaber (herunder Barcelona). Tidsmæssigt spænder de fra det 8. til det 16. årh.; men hovedvægten ligger på senmiddelalderen.

Emnerne afspejler Wolffs brede interessefelt; men problemer omkring handel og især sociale forhold dominerer artikelsamlingen. Specielt kan man pege på nogle korte, men interessante undersøgelser af den sociale stratifikation i Toulouse og de omgivende landdistrikter i tiden omkring 1400. I øvrigt kan man nævne artikler om sociale konflikter i Sydfrankrigs byer, et par klassiske bidrag til middelalderens demografiske historie, artikler om klædeproduktion og klædehandel etc.

Adskillige af de aftrykte artikler er oprindelig udkommet i lokalhistoriske tidsskrifter og kongresrapporter, som er vanskeligt tilgængelige uden for Frankrig. Det er derfor glædeligt, at de er blevet gjort tilgængelige for en bredere læserkreds. Udvalget af artikler, som er foretaget af Wolff selv, er ledsaget af en fuldstændig bibliografi over hans produktion op til 1977.

M.H.G.

ENGLAND

FRANK BARLOW: *The English Church 1000-1066.* (Longman, paperback, 1979). 366

s., 4,95 £. FRANK BARLOW: *The English Church 1066-1154.* (Longman, 1979). 352 s., 15 £.

Barlows bog om den sene angelsaksiske kirke udkom i 1963. I hovedsagen er den nye udgave uændret, dog således at fejl er blevet rettet og nogle nye henvisninger tilføjet. Helt nyt er kun et kapitel om klostrene, bragt som appendix. At bogen genudsendes nu, skyldes selvfølgelig, at Barlow endelig udsender næste bind, gældende den normanniske periode. Tilsammen udgør de to bøger en behandling af den engelske kirke i »den begyndende højmiddelalder« – med adskillige lighedspunkter til Hal Kochs bog om den danske kirke i samme periode. I 1963 bar Barlows førstebind undertitlen »a constitutional history«; med tilføjelsen af afsnittet om klostrene i førstebindet og med den noget bredere skildring, som andetbindets rigeligere kildemateriale og personer som Lanfranc og Anselm indbyder til, har Barlow nu droppet denne undertitel. Hvis man imidlertid vil studere idé- eller kunsthistorie eller bygningsindretning, er det stadig ikke Barlow, man skal gå til; hans emne er kirkens politiske historie og institutionelle forhold, dens opbygning, administration, jurisdiktion og uddannelse.

Selv om førstebindet oprindelig udkom for 16 år siden, kan der måske over for et dansk publikum være grund til at gøre særligt opmærksom på det. For det første behandler det den dansk-engelske periode i Englands historie, dermed også en tid, hvor England influerede Danmark stærkt; dernæst ligger denne periode før de gregorianske reformer, som blev gennemført efter 1066, og der kan utvivlsomt drages adskillige paralleller til de dårligt oplyste forhold i Danmark. Samarbejdet konge-kirke var snævert, og kongen var ubetinget herre over kirken. Stiftsinddelingen var ikke særlig fast; antallet af bisper lå ganske vist i hele perioden 1000-1154 omkring de 15; men mange af bispesæderne flyttede, og stifternes grænser ændredes. Normannerne nybyggede samtlige katedraler. Et særtræk ved den engelske kirke var klostrenes overordentlige betydning; i begge bind undersøges bispernes rekruttering fra munke, kongelige klerke osv.

Barlow viser megen forståelse for den sene angelsaksiske kirke, som er blevet så ilde omtalt af de normanniske og gregorianske reformatorer; men han gør det fuldstændig klart, at perioden bestemt ikke var en af kirkens store, og i andetbindet kan han derefter demonstrere, hvordan de normanniske erobrere førte den nye europæiske bølge ind over England. Tilsammen udgør de to bøger en fortræffelig og velskrevet behandling af den engelske kirkes historie i den begyndende højmiddelalder. De må blive et standardværk.

E.U.

CENTRALEUROPA

HORST FUHRMANN: *Deutsche Geschichte im hohen Mittelalter von der Mitte des 11. bis zum Ende des 12. Jahrhunderts.* (Deutsche Geschichte 2; Vandenhoeck & Ruprecht, 1979). 245 s.

»Die Führung Europas lag fest in Deutschen Händen...«. Med dette citat fra den tyske oversættelse af den kendte engelske historiker G. Barracloughs værk »The Origins of Modern Germany« (1945) indleder forfatteren det første hovedafsnit i denne lille oversigt over Tysklands historie i højmiddelalderen, dog uden nærmere at diskutere Barraclough, hvorfra han også henter titlen til nævnte afsnits indledende kapitel »Fortschritt und Verheissung«, i hvilket han skildrer det tyske kongedømme i midten af det 11. århundrede. Dette er karakteristisk for hele bogen, som er et meget traditionelt, faktafyldt kompendium i tysk historie i perioden 1050-1200. For den, der vil have en lille håndbog i Tysklands historie vedrørende denne periode, kan bogen (nr. 2 i et oversigtsværk på 10 bind) nok bruges; men man savner i høj grad en problematisering af stoffet, en diskussion af kilderne og en vurdering af litteraturen. Forfatteren er ellers højt kvalificeret: professor og præsident for »Monumenta Germaniae Historica« samt forfatter til en række fortrinlige kildekritiske analyser; men her drukner analysen i en flod

af facts – ikke engang en ordentlig kommentar indeholder de afslkuttende »Bibliografische Hinweise«. Som faghistoriker bliver man skuffet, og lægmanden må blive forvirret af forfatterens valg af litteratur uden motivering eller nærmere forklaring. Man kan spekulere over, hvad slags læsere forfatteren egentlig skriver for – studenter, der skal op til eksamen?

M.L.

WOLFGANG VON STROMER: *Die Gründung der Baumwollindustrie in Mitteleuropa.* Wirtschaftspolitik im Mittelalter. (Monographien zur Geschichte des Mittelalters 17; A. Hiersemann, 1978). 235 s., 98 DM.

Professor Stromer er ansat ved Freie Universität Berlin, men har tidligere fungeret i Nürnberg. Denne bog er den første detailanalyse af den middelalderlige bomuldsindustri i Sydtyskland, Ungarn og Bøhmen, som falder i to grundlæggelsesperioder, 1368-83 under kejser Karl IV og Wenzel og 1411-35 under Sigismund. Specielt den anden fase kan dokumenteres som resultat af planlagt og målbevidst produktionsgrundlæggelse, der ifølge forf. kan minde om den senere merkantilisme i de absolutistiske stater, og som tilsigtede økonomisk konkurrence med den ældre lombardisk-venetianske bomuldsindustri om det voksende europæiske marked for disse lette tekstiler. Det stærkt differentierede og specialiserede kvalitetshåndværk, der var konkurrencedygtigt på fjernmarkeder, er også i-agttaget i andre håndværksbrancher i senmiddelalderen, f.eks. metalarbejdet, og er altså et træk i tiden. Udviklingen af forlæggersystemet kendtes for længst i klædefabrikationen i Flandern og Norditalien og var vel et produktionssystem, der netop fremmede kvalitet og afsætning på fjernmarkeder. Derfor koncentreres bomuldsfabrikationen i få byer ligesom i sin tid klædefabrikationen, der i Flandern tværtimod i denne periode lægges ud i landdistrikterne. Bogen kan anbefales som den mest dybtgående analyse af emnet med instruktive kort og omfattende kildepræsentation. Navne- og sagregister letter orienteringen, og den fyldige kilde- og litteraturfortegnelse er en udmærket nøgle til videre studier i det lidet opdyrkede emne.

P.E.

DANMARK

NIELS-KNUD LIEBGOTT: *Danske fund af møntdateret keramik ca. 950-1450.* (Nationalmuseets skrifter, arkæologisk-historisk række XVIII, 1978). 93 s., 115 kr.

I tidens løb har mange museumsfolk haft planer om at publicere Nationalmuseets rige samling af »møntpotter«, dvs. de kar og kander, der har tjent som opbevaringssted for nedlagte skatte, og som derfor er bedre dateret end anden middelalderlig keramik. Opgaven er omsider løst af samlingens nuværende custos, Niels-Knud Liebgott ved udsendelsen af dette katalogværk, der omfatter samtlige 55 stykker, fordelt på 44 forskellige fund. Kataloget er klart og overskueligt, med velformulerede beskrivelser og gode illustrationer; kun farvegengivelserne skuffer. I en kort indledning (5 sider) er der udmærkede kildekritiske betragtninger og en vurdering af fundenes udsagnskraft. Efter forfatterens mening kan de danske fund bl.a. bidrage til en nøjere datering af den tidlige stentøjsproduktion i Rhinlandet (Siegburg).

Bogen er nyttig i dag, men står i fare for at blive uaktuel ret hurtigt. Ikke på grund af nye skattefund, men fordi vore dages stratigrafiske udgravninger giver langt bedre relative dateringer af keramikken, end man har haft før, og et langt bedre kendskab til brugen af de forskellige former for ler- og stentøj i de enkelte perioder. Hvortil kommer, at en ny naturvidenskabelig dateringsmetode, termoluminescens, antagelig om få år vil kunne give sikker tidsfæstelse af al velbrændt keramik.

I kataloget er der korte beskrivelser af de skatte, der har været nedlagt i de keramiske beholdere. De vækker læserens appetit og får ham til at ønske, at Liebgott næste gang vil udsende et katalog over samtlige danske skattefund fra middelalderen, med skattene selv

som emne. Et sådant copus ville kunne blive et fremragende hjælpemiddel, både for arkæologer, historikere og kunsthistorikere. Og Liebgott har alle forudsætninger for at lave det; det viser denne bog.

O.O.

NYERE HISTORIE

ØKONOMI OG SOCIALHISTORIE

REINHARD RÜRUP (red.): *Historische Sozialwissenschaft.* (Vandenhoeck & Ruprecht, 1977). 161 s.

I billigbogsserien »Kleine Vandenhoeck-Reihe« er udsendt denne fortræffelige introduktion, der skyldes fem tyske forfattere, heri medregnet redaktøren, der på en halv snes sider præsentere nogle hovedproblemer inden for emnet, hvor hovedvægten lægges på at vise de systematiske samfundsvidenskabers stigende behov og interesse for historie. De øvrige afsnit behandler historisk demografi, familiehistorie, uddannelseshistorie og historisk antropologi. Alle afsnit har meget fyldige og internationalt orienterede bibliograf uddannelseshistorien er stort set kun en problemorienteret forskningsoversigt. De øvrige afsnit går dybere gennem eksempler og metodedrøftelser. Bemærkelsesværdigt er det, at det demografiske afsnit for en væsentlig dels vedkommende henter sit eksempelstof fra nordisk forskning. En bog, der vil være god i undervisning, men også som »Frische auf« for den arbejdende forsker.

G. R. QUAIFE: *Wanton Wenches and Wayward wives.* Peasants and Illicit Sex in Early Seventeenth Century England. (Croom Helm, 1979). 282 s., 11,50 £.

G. R. Quaife fremlægger i en velskrevet og spændende bog en omfattende kildestudie over landbolivet i Somerset i årene mellem 1601 og 1660. Hans kilder er først og fremmest protokoller fra en verdslig og en gejstlig domstol. Bogen giver et fængslende og på sin vis både alvorligt og muntert billede af bøndernes og andre landsbyfolks, herunder præsternes, seksualmoral. Spørgsmål som: hvorfor, hvor, og hvornår ugifte piger blev udsat for forførelse, også i detailler hvordan, drøftes og belyses ved en rigdom af eksempler. Den utro hustru, den utålmodige enke og den vagabonderende landsbyluder får hver sit kapitel. Heller ikke homoseksualitet, sodomi og overfald på børn var ukendt i datidens Somerset. Resultaterne af det lystige landliv: uønskede børnefødsler, aborter, veneriske sygdomme, legemlig afstraffelse og social ydmygelse behandles indgående.

Bogen må betegnes som et usædvanligt social- og kvindehistorisk arbejde, som gør op med en række fordomme, bl.a. om forældrenes rolle og økonomiens betydning ved valget af partner i det 17. århundrede, fordomme, som også trives i dansk historieforskning.

Retshistorisk set synes kilderne at dokumentere, at den almindelige opfattelse vedrørende ægteskabs indgåelse i denne periode ikke havde fjernet sig ret langt fra principperne i kanonisk ret, som anerkendte, at ægteskab kunne stiftes enten ved et løfte på stedet (sponsalia de presenti) eller ved et løfte om ægteskab efterfulgt af samleje (sponsalia de futuro). Da løfterne i Somerset normalt altid efterfulgtes af samleje, voldte det de stedlige kirkelige myndigheder besvær med hensyn til afgørelsen af, om den første eller den anden form for ægteskabsindgåelse havde foreligget.

Landsbyfolkene var altid på vagt overfor de andres illegale seksualliv, og kirkens domstole altid parat til at træde i funktion alene på grundlag af rygter. Visse handlinger var i sig selv så mistænkelige, at de uden videre kunne sætte undersøgelsesapparatet i gang, f.eks. at en mand red alene med en pige på sin hest. Andre blev opdaget, fordi de var

klodsede. På en markedsplads fandt en mand en aften en villig pige, og hvad han troede var et stabilt træ, som de kunne støtte sig imod. Da han indledte sit forehavende, lød en klokkeringen, og alle folk kom løbende til for at se, hvad der foregik. Det var ikke et træ, han havde valgt til sit amorøse eventyr, men en ceremonipæl forsynet med en klokke øverst oppe.

Det synes langt mere udbredt, end man skulle antage, at mænd betalte bidrag til deres uægte børn. Myndighederne gjorde et stort arbejde for at finde frem til faderens identitet. Den gravide pige, eventuelt som barslende mor, blev udsat for nærgående forhør og, hvis hun tav stille, for efterfølgende korporlig afstraffelse og et ufrivilligt ophold i House of Corrections.

Forfatteren har forsynet bogen med et righoldigt noteapparat og et nødvendigt glossarium, som rummer forklaring på de hyppigst forekommende udtryk af seksuel, retlig eller mere almen art i den gengivne kilder. Yderligere er vedføjet et kort over Somerset og et indeks.

I.D.

EDA SAGARRA: *A Social History of Germany 1648-1914.* (Methuen td, 1977). 473 s., 15,00 £.

Forfatteren har sat sig for at foretage en socialhistorisk analyse af det tyske samfund over en meget lang periode. Første del omhandler tiden fra 1648 til 1806. Fyrstehoffer samt over- og middelklassen har her fået en fremtrædende placering, mens bønderne kun får en begrænset omtale. Anden del behandler tiden fra 1806 til 1914. Også her brillerer adel, gejstlighed, militær og bourgoisie, mens bønder, industriarbejdere, andre fattige og kvinder opstilles som sideordnede grupper og modstillet de førnævnte højere sociale lag.

Forfatteren baserer sin behandling af kvindens retsstilling alene på en enkeltstående artikel skrevet af Hans Thieme. Der tages som følge heraf ikke stilling til de nyere undersøgelser, som har påvist, at kvindernes historiske retsstilling på det erhvervsretlige område i den nævnte periode næppe var helt så ufordelagtig, som man skulle tro udfra lovgivningen. Iøvrigt koncentreres undersøgelsen om de mere fremtrædende kvindeskikkelser i litteratur og kvindesag.

Selvom jøderne indsættes i en systematisk lidt overraskende sammenhæng, må man betegne forfatterens behandling af jødernes forhold i Tyskland som både relativt indgående og værdifuld; især gælder dette omtalen af deres forhold fra 1870 og frem til 1. verdenskrig. Det er nyttig læsning for dem, der måtte have glemt tiden før Hitler.

Som oversigtsværk kan bogen ikke frakendes værdi. Den er imidlertid i alt for høj grad baseret på almindelige historiske fremstillinger og negligerer helt det righoldige materiale, som ligger gemt f.eks. i overleverede retsprotokoller, og som endnu kun er udnyttet i beskedent omfang i tysk social- og retshistorie.

Ud over noteapparat og indeks er bogen forsynet med en oversigt over anbefalelsesværdig litteratur på området.

I.D.

KLAUS MALETTKE: *Opposition und Konspiration unter Ludwig XIV.* (Vandenhoeck & Ruprecht, 1977). 402 s. 84 DM.

Bogens hovedformål er at drøfte, om den europæiske absolutisme var så absolut som antaget, ved at analysere stillingen i Frankrig i slutningen af 17. årh. Fremstillingen er interessant og grundlærd, men er nok falsk i sin problemstilling, bl.a. fordi det forhold, at absolutismen kritiseres, og at der revolteres mod den, for så vidt ikke har noget med graden af absolutisme at gøre. Det, forfatteren gør, er, at han giver en grundig gennemgang af en række traktater, der vendte sig mod det personlige kongedømme; men navnlig skildrer han planer og forsøg på opstande i forskellige vestlige og sydlige provinser støttet fra Nederlandene og Spanien. Det er uden tvivl rigtigt, at der her indgik både gammeladelige traditioner og separatisme, men der-

med er ikke fremdraget centrale momenter til karakteristik af absolutismens gennemslag eller ikke-gennemslag. Væsentligere er spørgsmålet om forholdet mellem centralmagt og lokalstyre og inden for centralmagten selve systemets træghed i forhold til kongens og hans rådgiveres intention. Som bogen her er, er den dog på mange områder et godt bidrag til de politiske og sociale stemningers historie under solkongen.

HANS ROSENBERG: *Machteliten und Wirtschaftskonjunkturen.* (Vandenhoeck & Ruprecht, 1978). 343 s.

Allerede før 1933 var Hans Rosenberg (f. 1904) ved at nå en fremskudt position i tysk forskning. Han måtte derefter emigrere, men nåede i efterkrigsårene frem til en førende stilling i amerikansk historievidenskab (om H.R. se NHF XIX 19 og XXII 226). I serien »Kritische Studien zur Geschichtswissenschaft« er nu udsendt denne bog, som rummer en række afhandlinger og recensioner, der tidligere har været offentliggjort. Med er to utrykte afhandlinger: først en forelæsning, hvor H.R. redegør for sit liv og sin udvikling som historiker, og dernæst en omkring 60 sider stor afhandling om »Die Ausprägung der Junkerherrschaft in Brandenburg-Preussen 1410-1618«. Den sidste viser endnu engang Rosenbergs store talent for at forbinde politik med økonomi og sociale tilstande. De øvrige afsnit bæres oppe af de samme evner, men viser også, hvordan Rosenberg er i stand til at formulere sværttumlelige problemer på en lettilgængelig måde. Emnerne er fortrinsvis fra 19. århundrede, men enkelte rækker længere tilbage. Det er bekvemt at have afhandlingerne samlet, og de giver derved en forskerprofil. Det må dog indrømmes, at så langt de fleste er trykt i førende tidsskrifter, der vil være tilgængelige på de fleste forskningsinstitutioner for historie.

EDITH HEISCHELKEL-ARTELT: *Ernährung und Ernährungslehre im 19. Jahrhundert.* (Vandenhoeck & Ruprecht, 1976). 409 s., 74 DM.

Tretten forfattere har her samlet deres indlæg fra et symposium over det emne, bogens titel angiver. Det er som hovedregel meget lødige og særdeles veldokumenterede afhandlinger om et emne, der er et vigtigt signalement af århundredet. Bidragene spænder vidt fra så grundlæggende et problem som de lavere sociale lags kostforhold til samspillet mellem medicinske teorier og taffelmusikken. I den sidste vises det, at medicinerne til op efter år 1800 havde den teori, at musik til maden gav den afslappede sindsstemning, der var en forudsætning for en god fordøjelse. I den første søger forfatteren at klarlægge, at den almindelige europæiske reallønsstigning fra midten af 19. årh. modsvares af en øget forsyning med mad i de brede lag, men at der manglede en almindelig forståelse for den rationelle kostsammensætning

Andre af bogens afsnit handler om den videnskabelige ernæringslæres udvikling, dens indplacering på universiteterne, endvidere behandles opkomsten af levnedsmiddelindustrien, levnedsmiddellovgivning samt børnenes og søfolkenes særlige kostforhold, ligesom kogebogslitteraturen analyseres. I det hele en lødig bog, der også gennem fyldige litteraturhenvisninger åbner for videre studier.

RICHARD L. RUDOLPH: *Banking and Industrialization in Austria-Hungary.* The roles of banks in the industrialization of the Czech Crownlands, 1873-1914. (Cambridge University Press, 1977). 291 s., 12,50 £.

Bankernes betydning i industrialiseringsprocesser hører til blandt økonomihistoriens klassiske problemer. Det har som hovedregel været forudsat, at bankerne var af afgørende betydning i lande som Tyskland og Østrig-Ungarn, der kom ret sent med, så sent, at store kapitaler var en forudsætning – modsat England, mens omvendt de ikke slog til i Rusland, der var meget sent med og derfor måtte basere sig på staten som kapitalformidler.

Navnlig Gerschenkron har formuleret dette skarpt. Denne bog tager spørgsmålet op for Dobbeltmonarkiets vedkommende og lægger afgørende vægt på de nuværende tjekkiske områder som de mest udviklede dele af det store rige.

Forfatterens hovedresultat er, at bankerne ikke betød meget i de grundlæggende år – 70'erne og 80'erne – men nok senere trådte ind i de mere sikre og profitgivende industrier og dermed gav dem øget vækst. De kom tillige til at spille en betydelig rolle for den korte kredit. Bogen siger også meget om karakteren af den industrielle udvikling i landet, og da der bestandig relateres til almene teorier og modeller, har den en betydelig værdi som et indlæg i vækstteorien.

KARL HARDACH: *Wirtschaftsgeschichte Deutschlands im 20. Jahrhundert.* (Vandenhoeck & Ruprecht, 1977).

En god og solid fremstilling af Tysklands – efter 1945 begge Tysklandes – økonomiske historie fra og med 1. verdenskrig til omkring 1970. Den er skrevet for den forholdsvis forudsætningsløse uden derfor at blive til en ligegyldig og problemløs oversigt; måske tager den dog i for ringe grad afvigende standpunkter ind i fremstillingen. Væsentlig er en vellykket sammenkæden af den økonomiske politik og den faktiske udvikling. En svaghed er det, at de ret store regionale forskelle ikke træder tydeligere frem, ligesom sammenhængen med socialpolitikken står meget i baggrunden. Der sluttes med en ret fyldig bibliografi.

MANUEL CASTELLS: *The Urban Question.* A Marxist Approach. (Eduard Arnold, 1977). 502 s., 12.00 £.

Med den engelske oversættelse af Castells' »La Question urbane«, skrevet 1970-71 og udkommet i 1972, er en klassiker inden for den nye bysociologi blevet tilgængelig for en bredere kreds af forskere, der beskæftiger sig med urbanisering og urbane sociale protestbevægelser. Bogen er i udpræget grad stærkt problematiserende og teoridannende på grundlag af konkrete analyser, der ud fra marxistiske begreber vil præcisere urbaniseringens historiske proces. Dette sker i polemiske dialoger og opgør med tidligere klassikere (Mumford, Chicago-skolen m.fl.) – med henblik bl.a. på at begrebsliggøre elementerne i storbykriserne i dag og at diskutere betingelserne, begrænsningerne og kampperspektiverne for de såkaldte græsrodsbevægelser, som er opstået som reaktion på storbymiseren.

Ved udgivelsen på engelsk har Castells skrevet en yderst selvkritisk efterskrift, hvor han ud over at kaste nyt lys over centrale forhold i byspørgsmålet også påpeger de direkte fejl og forkortninger af teoretisk og materialhistorisk art, der præger »The Urban Question«. En del af forklaringen herpå er vel bogens karakter: den er nærmest et meget omfattende arbejdspapir, skrevet ud fra en vidtspændende viden, men også mærket af en noget forceret gennemskrivningsproces.

L.D.

KUNSTHISTORIE

FRITZ DÖRRENHAUS: *Villa und Villegiatura in der Toskana.* (Franz Steiner Verlag, 1976). 153 s., 40 DM.

Forfatteren understreger selv i forordet, at denne monografi over den toskanske villa ikke er et kunsthistorisk analyseforsøg, men derimod et samfundsgeografisk, som vil præcisere denne italienske institution i dens samfundspolitiske betydning. Et alment indledningskapitel giver en grundlæggende bestemmelse af villaen, der konkretiseres på forskellige sociallandskaber i Toskana, som åbning for en historisk kronologisk gennemgang af den toskanske villas udvikling i fire epoker: de frie kommuners »heltetidsalder«, den borgerlige republikanske periode, monarki- og territorialstatsepoken samt den sidste fase, den industrielle revolutions. Inden afslutningskapitlet eftersporer Dörrenhaus udbredelsen af de livsforestillinger, der er indlejret i villa og villegiatura til især sydens latifundie-

områder, Venetien og Ligurien. Bogen afrundes med en frontal og kompetent kritik af Bentmann og Müllers »Die Villa als Herrschaftsarchitektur« (1970), der fremhæver emancipation, humanitet og fremskridt som konstitutive bestemmelser fremfor herredømme-begrebet. Kritikken overreagerer imidlertid flere steder ved at mistolke forfatternes intentioner.

Som et særligt forspil til denne meget velfunderede villa-analyse har Dörrenhaus optrykt en beskrivelse af det toskanske landskab forfattet af Herbert Lehman skrevet på en præcis indlevelsesevne, der også er levende i teksten.

L.D.

JAMES MACAULAU: *The Gothic Revival 1745-1845*. (Blackie, 1975). 451 s., 20 £.

Macaulays bog er ikke – som titlen kunne mere end antyde – en samlet historisk fremstilling af den Gothic Revival, der fra omkring midten af 1700-tallet bryder ind i den engelske palladianisme, som det især er påviseligt ved det landligt beliggende Mansion-byggeri – periodens centrale opgave stillet af fortrinsvis whig-partiets aristokrater og borgerlige finansoverklasse. Den Gothic Revival-arkitektur, som bogen i virkeligheden begrænser sig til, er regionalt indskrænket til byggeri i Skotland og det nordligste England.

Kenneth Clarks betragtede i pionerarbejdet fra 1928, »The Gothic Revival«, sit emne gennem et filter af ironi over for disse stemningsgivende og frodige arkitektoniske sætstykker. I 1920'ernes akademiske verden kunne de dårligt indføjes i den »rene« arkitekturhistorie. Denne distance er helt forsvundet hos Macaulay til tvivlsom fordel for et ikke sjældent ofte arkaiserende ordvalg, der sine steder nærmer sig det nygotiske vokabular.

I det hele taget er bogen ujævn; indledningskapitlerne om bevægelsens æstetiske værdier er specielt magre. Her ses eksempelvis bort fra fremtrædende teoretikere, der i forhold til bogens regionale afgrænsning burde have været placeret centralt i analysen. Kapitlerne om de enkelte mansions og castles er uligevægtige. Der er sikre tyngdepunkter, men også luftige og skødesløse gennemgange, som helt overser uomgængelige artikler i emnets historiografi.

Endelig er bogen forsynet med fire kronologiske indekser over verdsligt og kirkeligt Gothic Revival-byggeri i de to områder påbegyndt i den omhandlede periode. Denne omfattende inventering er et af bogens nye bidrag til den britiske arkitekturhistorie.

L.D.

MARIA PÖTZL-MALIKOVA: *Die Plastik der Ringstrasse 1890-1918*. (Franz Steiner Verlag, 1976). 179 s., 96 DM.

URIKE PLANNER-STEINER & KLAUS EGGERT: *Friedrich von Schmidt, Gottfried Semper, Carl von Hasenauer*. (Franz Steiner Verlag, 1978). 231 s., 82 DM.

Begge arbejder er indskrevet i »Die Wiener Ringstrasse«-projektet, der påbegyndtes under redaktion af Renate Wagner-Rieger i 1969, hvor det første af en længere række bind udsendtes. Her præsenteredes Ringstrasse som »kunstværket i billeder« suppleret med en historisk introduktion, der opridsede forudsætningerne og faserne i denne »Prunkstrasses« tilblivelseshistorie i Gründer-perioden. Med de to udgivelsder her er rækken nået op på femten bind, der med større eller mindre perspektiv på stoffets detaljerigdom tilsammen indtil nu har præsteret en meget fyldig analyse af den epoke, der er »forstenet« i Wiens Ringstrasse. De to aktuelle bind er delbind, idet behandlingen af den kunstneriske udvikling inden for Ringstrasse-skulpturen 1890-1918 sammen med det tidligere publicerede »Ringstrassen-Denkmäler« udgør bind IX, mens det andet indgår i VIII som et ud af fire, der monografisk analyserer bygningerne og deres arkitekter.

Carl von Hasenauers anpart i byudvidelseszonens byggeri var beskeden, og det arkitektmonografiske bind drejer sig da også hovedsagelig om Schmidt og Semper. Analysen af

det nygotiske rådhus er tyngdepunktet i gennemgangen af Friedrich von Schmidt, som med sin baggrund i Kölnerskolens romantiske bevægelse blev den gotiske undtagelse på en Ringstrasse opført ud fra en altoverskyggende grammatik af nyrenæssance og nybarok. I Sempers kunstteori er helt centrale elementer af denne grammatik sat på begreb i et omfattende æstetisk system, hvis hovedkomplekser i bindets sidste halvdel er genstand for den første samlede fremstilling af Sempers kunstteori og »historismen«. Her sættes denne teoretiske dimension i forhold til Sempers bidrag til Ringstrasse for dermed at efterspore en kongruens mellem teori og praksis.

Skulpturbindet inddrager i mindre udstrækning end den tidligere publicerede gennemgang af mindesmærkerne de politisk-ideologiske forhold i analysen af den trefase-periodisering, der her foretages: naturalismens indflydelse, jugendstilens »wienersecession« samt genoplivelsen af historismen og ansatserne til en moderne funktionsorienteret udvikling efter århundredskiftet. Endelig er bindet forsynet med over hundrede korte biografier (af Rudolf Schmidt) over kunstnere, der har præget den skulpturelle udformning af Ringstrasse.

L.D.

MALY & DIETFRIED GERHARDUS: *Symbolismus und Jugendstil.* (Herder, 1977). 104 s. 36,50 DM.

Bogen her fra serien »Bildkunst des 20. Jahrhunderts« er et stærkt eksempel på, at det er muligt at udgive kunstbøger, der i deres indhold og tilrettelæggelse på én gang henvender sig til den faglige specialist og en bredere kunstinteresseret læserkreds. Her er både et omfattende billedudvalg (73 farvegengivelser), som er repræsentativt uden eksklusivt at holde sig til de traditionelt kanoniserede eksempler på symbolisme og jugend, og et tekstsupplement, som i et meget præcist og komprimeret sprog formidler en analytisk 'dybdeskarphed' og indsigt, der er iøjnefaldende – den er det ikke mindst sammenholdt med de nødtørftige og overfladiske introduktioner til billedbøger om jugendstilen, der i ly af de senere års nostalgibølge er blevet båret frem på markedet.

Hovedteksten, der fremhæver krisebevidstheden og bestræbelsen på livsfornyelse gennem skønhed som bærende størrelser i kunsten omkring 1900, er et indledningsessay (20 s.), der giver bogen dens videnskabelige tyngde. Herefter følger et godt litteraturudvalg, og før billedpræsentationen med supplerende analyse og realkommentar giver bogen korte biografier af de udvalgte malere.

L.D.

ANDREW SAINT: *Richard Norman Shaw* (Yale University Press, 1976). 487 s. MARGARET JONES BOLSTERLI: *The Early Community at Bedford Park. The Pursuit of »Corporate Happiness« in the First Garden Suburbs.* (Routledge & Kegan Paul, 1977). 136 s., 7,50 £.

Det er symptomatisk for Richard Norman Shaws nøgleposition i det senvictorianske Englands arkitektur, at det blev de arkitektoniske principper i hans landhuse, som tyskeren Herman Muthesius især fremholdt som forbilledlige for en ny funktionsæstetik og en ny tysk arkitektur. I Shaws landhuse så han grundstenene til en ny arkitektur, der var »simpel og borgerlig« uden repræsentatio nens stivhed og med asymmetri i de mosaik agtige grundplaner, som mere direkte udtryk for rumnenes enkeltfunktioner og disses begrundelse i en livsholdning præget af intimisering og afstrygning af »de ydre ting«. Det er især Nikolaus Pevsner, der har tolket Shaws landhuse i »Old English«- og »Queen Anne«-stilene som en tidlig modernisme uden dog at tage den socialhistoriske sammenhæng i betragtning. Saint derimod står nærmere Blomfelds korte biografi fra 1940, der så Shaw mere som en stor forfejlet klassicist. Saints arbejde – den første større fremstilling om Shaw – er primært en biografi og kun sekundært en kunsthistorisk analyse, som forfatteren forøvrigt for beskedent også vedgår i for-

ordet. Imidlertid giver den en mængde nyt stof, som præsenteres i nær sammenhæng med fyldige passager fra Shaws korrespondance, der kaster nyt lys over hans forskelligartede arbejdsfelter, som ikke kun omfattede landhusene, men også byhusene, hans kirker i Gothic Revival samt hans større byprojekter primært i London og Liverpool. Herudover rummer bogen et katalog over hans produktion samt et appendiks vedrørende Shaws elever og assistenter.

Shaw har også en væsentlig del af ansvaret for arkitekturen i Bedford Park, påbegyndt 1876 uden for London. Det er især ham og E. W. Godwin, der har præget de mange variationer af Queen Anne Revival, der dominerer bybilledet i denne i realiteten første »Garden Suburb«, der omkring 30 år før Hamstead Garden Suburb tog form som et arkitektonisk integreret forstadsfællesskab med dets egen kirke, forretninger, klubber, institutioner, pubs og tennisbaner. Det er særlig opkomstfasen, Bolsterli tager op; hun beskriver i en noget essayistisk form de økonomiske interesser bag tilblivelsen, pejler sig frem til de fællesskabsudviklende elementer i denne landlig-idylliske og koloniagtige utopia-forstad, hvor æsteter, litterater o.lign. bosatte sig i opposition mod filistrøs victorianisme og storbyliv. Den skrabede arkitektoniske stil tilsvarede deres økonomi, og beliggenheden var alligevel bekvemt nær ved London. Bogen fører nogle linier op til i dag, hvor 350 huse i Bedford Park er blevet »listed« – initiativet til fredningen er udgået fra beboerne.

L.D.

RENATE HEIDT: *Ervin Panofsky – Kunsttheorie und Einzelwerk.* (Böhlau, 1977). 368 s., 64 DM.

Renate Heidts bog er et internt videnskabsteoretisk opgør med en af kunsthistorieforskningens store »pinger«. Panofskys omfattende produktion er en udfordring for en kunsthistoriefaglig praksis på historisk-materialistisk grundlag: på én gang er Panofskys kolossale viden og metodebevidste analyser af primært middelalder- og renæssancekunst uomgængelig samtidig med, at hans begrebsapparat, faglige selvforståelse og historieopfattelse er indskrevet i en spekulativ hermeneutisk tradition. Der forankres hos Panofsky i en neo-kantiansk »Lebensphilosophie« afgjort præget af den institutionaliseringsproces inden for tysk filosofi og videnskab, som Lukacs i »Die Zerstörung der Vernunft« ser begrundet ved Nietzsche og Dilthey.

Heidts Panofsky-kritik er en imponerende nærlæsning, der efterspører det ideologiske substrat i centrale dele af forfatterskabet og påviser dets implikationer for Panofskys stilbegreber og ikonologiske teoridannelser, der indplaceres i deres videnskabshistoriske sammenhæng (Riegl, Warburg m.fl.). Heidts kritiske diskussion forbliver imidlertid på det erkendelsesteoretiske plan, men får ikke forklaret Panofsky og den hermeneutiske videnskabstradition, som han repræsenterer, i forhold til de særlige tyske forhold af økonomisk-politisk og kulturklimatisk art, der er helt centrale for en Panofsky-kritik, hvis den ikke skal standse op ved blot påvisninger af indre modsigelser og erkendelsesgrænser i forfatterskabet og dets begrebsverden. I den forbindelse kunne Lukacs' forklaringsforsøg have været et perspektivtrigt udgangspunkt, men det synes ukendt for Renate Heidt.

L.D.

MODERNE HISTORIE

INTERNATIONAL POLITIK

KJELL GOLDMANN: *Det internationella systemet. En teori och dess begränsningar.* (Aldus/Bonniers, 1978). 192 s.

Forfatteren, der er professor i international politik ved Stockholms Universitet, har valgt at strukturere denne introduktion til disciplinen som en præsentation og kritisk diskussion af, hvad han betegner som den traditionelle teori inden for international politik. Det er forestillingen om, at international politik i første række bestemmes af egenskaber ved det internationale system, at systemets vigtigste karakteristikon er dets anarkiske struktur, samt at staternes rolle i systemet primært bestemmes af deres (militære) magt. Første halvdel af bogen er helliget en gennemgang af denne teoris indhold og implikationer, mens den følgende del tager stilling til en række af de kritikpunkter, der især i det sidste tiår har været rettet imod den.

Goldmann afviser en del af disse som mindre relevante, men accepterer andre; specielt finder han, at den traditionelle teori er en for enkel teori, og at den ikke tager hensyn til de ændringer i den internationale politiks vilkår, som den voksende globale interdependens og de økonomiske problemers stigende betydning har skabt. I et afsluttende kapitel skitserer Goldmann, hvorledes den traditionelle teori, som han fortsat finder frugtbar inden for det sikkerhedspolitiske område, kunne udbygges ved inddragelse af disse nye aspekter.

Fremstillingen er karakteriseret ved en stor pædagogisk klarhed, der nok til tider kan tangere det omstændelige, men som gør den meget velegnet som en introduktionsbog. Blot skal man være klar over, hvad man får: ikke nogen oversigt over disciplinen og dens litteratur, men en grundig diskussion af nogle grundlæggende begreber og forestillinger.

I.F.

TREVOR TAYLOR (ed.): *Approaches and Theory in International Relations.* (Longman, 1978). 314 s., 4.95 £.

MICHAEL DONELAN (ed.): *The Reason of States. A Study in International Political Theory.* (Allen & Unwin, 1978). 220 s., 6.95 £.

Begge de to her anmeldte bøger er samleværker om international politiks teori skrevet af engelske universitetsfolk. Men her hører lighederne også stort set op. Det af Taylor redigerede bind er, som overskriften antyder, centreret om en diskussion af forskellige approaches til disciplinen, såsom magtanalyse, beslutningsanalyse, systemteori, integrationsteori og fredsforskning. For hver af disse approaches gives en oversigt over dens historie, dens teoretiske hovedantagelser samt en diskussion af anvendelighed og begrænsninger. Bogens engelske oprindelse fornægter sig dog ikke, idet den, i modsætning til de fleste introducerende samleværker, også indeholder gennemgange af historiske bidrag til disciplinen, f.eks. den antikke teoridannelse om forholdet mellem staterne og den europæiske politiske filosofis bidrag. Bogen er yderst anbefalelsesværdig som en velræsonneret introduktion.

Det af Donelan redigerede bind er udsprunget af den »klassiske« skole i international politik, der har haft sit særlige tilholdssted ved engelske universiteter. Bogens baggrund er en utilfredshed med denne skoles teoretiske mangler og et ønske fra forfatternes side om »for sig selv og andre at genformulere de fundamentale problemer i den internationale politiks teori og fremme interessen for en teori af en mere spekulativ, tværdisciplinær og filosofisk natur«.

Dette er for så vidt en adækvat beskrivelse af de 12 artikler, som bindet rummer. Dets teoretiske fornyelse består primært i en tilknytning til den europæiske politiske teoris

tradition, f.eks. i ekstensive diskussioner af klassisk statsteori og dens mulige relevans for international politik. Hvorvidt bogen repræsenterer nogen bæredygtig nyformulering af disciplinens problematik, må dog forekomme noget tvivlsomt.

I.F.

RESSOURCEPOLITIK

NISH JAMGOTCH, JR. (ed.): *Thinking the Thinkable: Investment in Human Survival.* (University Press of America, 1978). 291 s.

En gruppe amerikanske samfundsforskere, fortrinsvis fra University of North Carolina, Charlotte, diskuterer her en række problemer i tilknytning til den globale ressourceknaphed. De 7 essays falder i to nogenlunde velafgrænsede dele, idet tre relativt konkret analyserer specifikke problemkredse, såsom den globale befolkningsudvikling, udviklingen på fødevareområdet samt energiproblematikken, mens de resterende beskæftiger sig med mulige samfundsmæssige konsekvenser af ressourceknapheden. I den første gruppe finder man bl.a. en interessant analyse af præsidenten for Verdensbanken Robert S. McNamara for de senere års demografiske udvikling og mulighederne for at accelerere den iagttagne nedgang i fertiliteten, samt en ganske spændende diskussion af energibesparelsesproblematikken. De fire resterende essays er mere problematiske. F.eks. argumenterer Michalowski og Dubisch for, at en tiltagende ressourcekrise nødvendiggør en omstrukturering af de vestlige samfund på en enklere, materielt beskednere basis. Bindets redaktør argumenterer for, at nationalstaten fra at være en nødvendig beskyttelse af borgeren har udviklet sig til en »uforsonlig krigsmaskine«, men ser på den anden side et lyspunkt i en voksende global interdependens og bevidsthed.

Sammenfattende må det nok siges, at omend bogen indeholder en del interessante synspunkter og visse udmærkede analyser, så er det utopiske og evangeliske lovlig fremtrædende.

RAYMOND F. HOPKINS & DONALD J. PUCHALA (ed.): *The Global Political Economy of Food.* (The University of Wisconsin Press, 1978). 339 s.

DON F. HADWIGER & WILLIAM P. BROWNE (ed.): *The New Politics of Food.* (Lexington Books, 1978). 267 s., 25 $

Udgangspunktet for de to her anmeldte bøger er den globale fødevarekrise i 1973-74. Krisen drev i sin akutte form nok relativt hurtigt over, men, som Hopkins og Puchala påviser i det indledende bidrag i deres bog, den afslørede strukturelle svagheder i det eksisterende »regime«, såsom risikoen for internationale mangelsituationer, manglende stabilitet og sikkerhed på levnedsmiddelmarkedet samt lav produktivitet og under- og fejlernæring i den tredie verden, der nårsomhelst igen kan antage krisekarakter.

Som antydet baseres Hopkins-Puchala-bindet – oprindelig et særnummer af det ansete tidsskrift International Organization – som meget af de senere års ressource-litteratur på begrebet »regime«, en samlebetegnelse for de regler, normer og forventninger, der styrer regeringernes politik på et bestemt område. Bindets hovedsynspunkt er, at det regime, der fungerede fra 1945 til 1970'erne især var behæftet med tre fejl: det var for orienteret mod det internationale marked, som størsteparten af den tredie verdens fødevareproduktion stod udenfor; det focuserede for meget på løsningen af Nordamerikas overskudsproblem; og det savnede international, multilateral styring.

I deres afsluttende essay udstikker udgiverne et nyt regime, hvis centrale målsætning er modernisering af den tredie verdens landbrug og en dermed sammenhængende forøgelse af produktion og konsumption af levnedsmidler i disse områder. De øvrige bidrag i bindet – der indtil videre må regnes som det centrale værk om international fødevarepolitik – behandler en lang række emner såsom den ame-

rikanske politik og de problemer, som de industrialiserede importørlande (ikke mindst Sovjetunionen) skaber på markedet, men hovedinteressen samler sig om u-landenes problemer samt de internationale organisationers potentielle rolle. Bindet afsluttes af en glimrende bibliografi og et fortrinligt index.

Hadwiger og Brownes bind drejer sig om formuleringen af amerikansk landbrugs- og fødevarepolitik. Men eftersom USA er verdens absolut dominerende exportør af levnedsmidler, har emnet stor generel interesse. De ialt 21 artikler drejer sig hovedsagelig om den amerikanske reaktion på 1973-74-krisen, der medførte væsentlige ændringer i retning af produktionsopmuntring i den amerikanske politik. Et hovedindtryk, som de fleste af artiklerne efterlader, er, at den amerikanske landbrugs-lobby stort set – til trods for at den har måttet tage hensyn til ernærings- og miljøpolitiske interesser – har bevaret sit greb om landbrugspolitikkens udformning. Bogen er mere speciel og også mere teknisk end den ovenfor anmeldte, men indeholder mange udmærkede delanalyser.

I.F.

ORAN YOUNG: *Ressource Management at the International Level.* The Case of the North Pacific. (Frances Pinter & Nichols Publishing Co., 1977). 252 s.

C. M. MASON (ed.): *The Effective Management of Resources.* The International Politics of the North Sea. (Frances Pinter & Nichols Publishing Co., 1979). 268 s.

De to bøger minder meget om hinanden. De diskuterer begge en bestemt havregions problematik, henholdsvis Nordsøen og Beringia, dvs. havområdet nord for linien Kamsjatka-Vancouver Island; de diskuterede emner er stort set ens: olie/gas, fiskeri, forurening og sikkerhed; og begge studier er eksplicit baseret på regimekonceptet.

Youngs bog præsenteres som en teoretisk case study og er den mest teoretiske af de to. Dens primære sigte er at udvikle et begrebsapparat til analyse af internationale (hav)regimer og at benytte den empiriske analyse primært til afprøvning af apparatets analytiske egnethed. Hovedbestræbelsen er at udvikle begrebet en »international ressourceregion«, defineret ved en geografisk udstrækning, et antal aktører og deres interesser, et antal substantielle problemer ('issues') samt et regime med bestemte karakteristika. Det er Youngs opfattelse, at det eksisterende regime hverken med hensyn til rationel ressourceudnyttelse, rimelig fordeling af ressourcerne eller tilgodeseen af økologiske hensyn er optimal, og han søger på denne baggrund at skitsere et alternativt regime baseret på funktionelle internationale myndigheder.

En del af Youngs ideer går igen i den af C. M. Mason redigerede bog, hvis sigte imidlertid er af mere empirisk karakter. I 8 kapitler forfattet af skotske forskere gennemgås en lang række problemstillinger vedrørende udnyttelsen af Nordsøens ressourcer, primært olie og gas, men der er også kapitler om fiskeri og forurenings- og sikkerhedsproblemer. Bogen er, såvidt det kan skønnes, yderst velinformeret og vil være et naturligt køb for den, der ønsker et mere kvalificeret indblik i, hvad der alt foregår vest for Blåvandshuk.

I.F.

SIKKERHEDSPOLITIK

COLIN GORDON: *The Atlantic Alliance: A Bibliography.* (Frances Pinter & Nichols Publ. Co., 1978). 216 s., 10.00 £.

Bogen har samlet ca. 3000 referencer til litteratur vedrørende NATO fra britiske, amerikanske, canadiske, skandinaviske og russiske kilder. Den er opdelt i fire tidsmæssigt afgrænsede sektioner, der hver igen er delt i et afsnit vedrørende monografier, et vedrørende pjecer og rapporter m.v. og et indeholdende tidsskriftartikler. Hvert enkelt afsnit er endvidere delt efter fem aspekter: det retslige, det økonomiske, det nationalt-regionale, det politisk-militære samt det militærstrategiske. Enhver sådan opsplitning er problematisk, og anvendelsen i praksis af denne bibliografi er da heller ingenlunde let. I den forbin-

delse ville brugen være lettet betydeligt, om bibliografien havde været forsynet med et index. Et andet minus ved den iøvrigt tilsyneladende meget veldækkende bibliografi er, at den kun dækker den engelsk-sprogede litteratur, der i forvejen er lettest tilgængelig via allereder eksisterende referenceværker.

I.F.

HERMANN VOLLE & WOLFGANG WAGNER (Hrsg.): *Das Belgrader KSZE-Folgetreffen. Der Fortgang des Entspannungsprozesses in Europa.* In Beiträgen und Dokumentation aus dem Europa-Archiv. (Verlag für internationale Politik, 1978). 212 s.

AUTHORENKOLLEKTIV: *Europäische Sicherheit und Zusammenarbeit: Voraussetzungen, Probleme, Perspektiven.* (Staatsverlag der DDR, 1978). 459 s.

Førstnævnte udgivelse består af optryk af en række artikler, ialt ni, fra det vesttyske tidsskrift Europa-Archiv i forbindelse med Beograd-mødet 1978 om europæisk sikkerhed og samarbejde, samt af tidsskriftets omfattende dokumentation om samme emne. Publikationen er nyttig og handy, men indeholder ikke noget nyt for tidsskriftets læsere.

Noget lignende kan siges om den østtyske udgivelse, der er en oversættelse fra det russiske. Et forfatterkollektiv giver her en fremstilling af den europæiske sikkerhedsproblematik, således som den sovjetiske ledelse opfatter den; et kvantitativt belæg herfor er, at Brezhnev nævnes eller citeres på 59 af bogens sider, mens den næstmest omtalte person, de Gaulle, kun findes på 6. Analysen giver utvivlsomt et autoritativt og samtidig et ganske detaljeret billede af de sovjetiske synspunkter; det er derfor en nyttig publikation fra det østtyske forlag, der i øvrigt udgiver en lang række væsentlige sovjetiske værker i oversættelse.

I.F.

CHARLES E. TIMBERLAKE: *Detente. A Documentary Record.* (Praeger, 1978). 231 s., 13.50 £.

Bogen gengiver i kronologisk rækkefølge ialt 78 bilaterale amerikansk-sovjetiske traktater og aftaler i perioden 1972-77, spændende fra SALT I-aftalen og de store hvede-aftaler til aftaler om teknisk samarbejde på en lang række punkter. Dokumentationen, der er opdelt på 8 kapitler, hvèr med en kort introduktion, er udpræget for specialister.

I.F.

DEN TREDIE VERDEN

PETER WILLETTS: *The Non-Aligned Movement. The Origins of a Third World Alliance.* (Frances Pinter & Nichols Publ. Co., 1978). 310 s.

Fremvæksten af den alliancefri bevægelse siden 1961 er et af de mest karakteriske udviklingstræk i 1960ernes og 1970ernes internationale politik. I en analyse, der blander traditionel historieskrivning, med anvendelse af kvantitative teknikker, søger forfatteren at forklare bevægelsens fremståen og dens internationale adfærd, særlig i FN-sammemhænge, samt at indkredse de politiske værdier, der har givet den sammenhængskraft indadtil og en distinkt profil udadtil.

Blandt de mange interessante resultater, der fremlægges, er bl.a. en påvisning af, at bevægelsen i stadig mindre grad er karakteriseret ved et bevidst ikke-engagement i øst-vest-konflikten, mens derimod anti-kolonialisme i stigende grad er blevet bevægelsens centrale værdi. På denne baggrund kan Willetts afvise J. W. Burtons tese om neutralisme som det konstituerende træk ved den alliancefri bevægelse. Tværtimod mener han, at der er meget gode grunde til at opfatte den som en ikke militær, men politisk alliance med anti-kolonialisme som kerneværdien.

I metodisk henseende er bogen som antydet ganske spændende; f.eks. indeholder den en række analyser af stemmeafgivningsmønstre i FN, der på en meget overskuelig måde placerer de forskellige grupper i forhold til

hinanden. Til trods for benyttelsen af kvantitative metoder er bogen let at læse; den kan på det varmeste anbefales.

I.F.

BENELUX

J. H. LEURDIJK (ed.): *The Foreign Policy of the Netherlands.* (Sijthoff & Noordhoff, 1978). 365 s., 85 gylden.

Med en enkelt undtagelse har de 12 artikler om hollandsk udenrigspolitik, der er samlet i dette bind, tidligere været publiceret andetsteds, dog i overvejende grad på hollandsk, hvorfor indholdet for alle praktiske formåls skyld kan betragtes som originalt. Dette forhold kan formentlig i nogen grad forklare, at indholdet ikke ganske svarer til bogens titel; samlingen har en klar slagside i retning af de sikkerhedspolitiske aspekter af udenrigspolitikken, mens f.eks. markedspolitik og især u-landspolitik kun berøres perifert. Ligeledes er der en klar overvægt af diskussioner og beskrivelser af udenrigspolitikkens indhold over analyser af den udenrigspolitiske beslutningsproces og de strukturer, inden for hvilke denne foregår.

Dette sidste aspekt berøres faktisk kun i Peter Baehrs indledende oversigt over udenrigspolitikkens formulering og udførelse. Herefter følger tre historiske artikler om udviklingen i hollandsk sikkerhedspolitik 1813-1948, to politologisk orienterede artikler, begge af A. van Staden, om rolleopfattelser i hollandsk udenrigspolitik og fire artikler under overskriften »Security in Alignment«, der behandler såvel NATO- som EF-medlemskabets rolle. Bindet afsluttes af to policyorienterede bidrag af henholdsvis lederen af det hollandske udenrigspolitiske institut J. L. Heldring og tidligere udenrigsminister M. van der Stoel. En kort udvalgt bibliografi afslutter bindet, der med de nævnte forbehold må betegnes som et vigtigt bidrag til litteraturen om de europæiske småstaters udenrigspolitik.

I.F.

JONATHAN E. HELMREICH: *Belgium and Europe. A Study in Small Power Diplomacy.* (Mouton, 1976). 451 s., 68 DM.

Fra Belgiens oprettelse i 1830 og i hvert fald indtil efter anden verdenskrig har statens udenrigspolitiske problem nr. 1 været beliggenheden i den europæiske storpolitiks brændpunkt kombineret med dens lidenhed og generelle ressourceknaphed, dvs. den udsatte småstats problem. Denne problemstilling er den styrende i Helmreichs detaljerede og grundigt dokumenterede studie af udviklingen i belgisk udenrigspolitik, hvis tyngdepunkt ligger i før- og mellemkrigstidens diplomati. Hovedvægten ligger derfor på analysen af situationer, hvor netop disse faktorer spiller en afgørende rolle, mens andre aspekter af udenrigspolitikken, såsom det udenrigsøkonomiske behandles mere kursorisk.

I et afsluttende afsnit samler Helmreich en række konklusioner, der er af betydelig interesse ud fra en småstatssynsvinkel. Han påviser f.eks., at Belgiens mangel på militær kapacitet i stedet har ført til en opprioritering af sådanne diplomatiske kort som status, prestige, renommé og forudsigelighed. Også påvisningen af, at international legalitet har været et hyppigt anvendt virkemiddel, er i overensstemmelse med den generelle småstatsteori. Mere overraskende er dokumentationen af, at Belgien – specielt i tidligere tid – med held har søgt at spille de rivaliserende stormagter ud mod hinanden, en tendens, der dog i stigende grad i dette århundrede er afløst af bestræbelser i retning af at mægle mellem magterne.

Ved sin vellykkede sammenkædning af historisk analyse og et teoretisk udgangspunkt er dette et ganske væsentligt bidrag til litteraturen om de europæiske småstaters udenrigspolitik.

TYSKLAND

MICHAEL STEPHEN STEINBERG: *Sabers and Brown Shirts.* The German Students' Path to National Socialism, 1918-1935.

(The University of Chicago Press, 1977). 237 s., 12.25 £.

Formålet med denne bog om de tyske studenter 1918-35 er at forklare, hvorfor det lykkedes nazisterne at komme til at dominere blandt studenterne og i deres organisationer flere år før den nazistiske magtovertagelse. Bogen bygger på et stort kildemateriale, hvoriblandt er arkiverne fra Deutsche Studentenschaft og Nationalsozialistische Deutsche Studentenbund og dokumenter fra det prøjsiske indenrigsministerium. Af andet materiale kan nævnes studenterblade og bøger udkommet 1918-35, bl.a. statistiske analyser af studenternes baggrund. Om disse kilder og yderligere litteratur gives god besked i et bibliografisk essay.

Ud fra det store kildemateriale gives en detailleret og grundig gennemgang af studenternes holdninger, klassetilhørsforhold og organisationsforhold. Steinberg finder forklaringer på nazisternes tidlige dominans i 1) at store grupper studerende kom fra miljøer, der aldrig havde akcepteret republikken, 2) at de traditionsbundne universiteter stadig var elitære, og at store dele af de studerende ikke blev medlem af de eksklusive broderskaber, og 3) at der tidligt bredte sig en national og »völkisch« bevægelse med pangermanisme, antisemitisme, antiparlamentarisme og antimarxisme på programmet. I de store utilpassede grupper fandt nazisterne så grobund for deres anti-elitære program; og da selv de grupper, der forsøgte modstand mod nazisterne, var völkisch, pangermansk og antidemokratisk indstillet, blev denne modstand, f.ex. fra nogle af broderskaberne, først sat ind, da det var for sent.

T.E.

WILLIAM E. GRIFFITH: *The Ostpolitik of the Federal Republic of Germany*. (The MIT Press, 1978). 325 s., 14.00 £.

Bogen rummer en solid og relativt ukompliceret fremstilling af vesttysk politik over for DDR og Østeuropa. Efter et kort historisk overblik over før- og mellemkrigstidens tyske østpolitik følger fire kapitler om henholdsvis Adenauer-perioden, Schröder-politikken (1963-66) og dens begyndende optøning af vesttysk politik, den store koalitions politik og endelig SPD-FDP-regeringens politik i perioden 1969-73. Synsvinkler og vurderinger adskiller sig ikke meget fra, hvad man kan finde i en omfattende vesttysk litteratur om emnet, og bogens primære værdi er da også, at den på engelsk sammenfatter et meget uoverskueligt forskningsfelt, som der i noterne henvises ekstensivt til. Hovedvægten i analysen ligger på de interne faktorer i udformningen af vesttysk politik, herunder ledernes opfattelse af de givne ydre omstændigheder.

I.F.

GERHARD SCHULZE (red.): *DDR. Gesellschaft. Staat. Bürger.* (Staatsverlag der DDR, 1978). 247 s.

En samfundslære nærmest på gymnasieniveau; men udgiveren forestiller sig, at den også kan benyttes som en introduktion for udlændinge. Den gennemgår den herskende ideologi på en række samfundsfunktioner og beskriver i store træk, hvordan disse funktioner er opbygget. Bogen er fuld af begejstring og har ikke nogen tøven, nogen diskussion eller nogen opstilling af andre muligheder end de valgte. Beskrivelsen af funktionernes virkemåde er lidet instruktive, men skal man tro forfatterne, da har der aldrig eksisteret noget bedre samfund end DDR.

I.F.

Lexikon Archivwesen der DDR. (Staatsverlag der DDR, 1979). 320 s.

Dette østtyske arkivleksikon er siden 1976 kommet i tre ret ensartede udgaver. Som det østtyske arkivvæsen er opbygget, er det naturligt, at det dækker både klassiske statsarkiver, foreningsarkiver, firmaarkiver, centrale erhvervsarkiver m.m. Det omfatter institutioner, begreber, retsforhold, arbejdsprocesser, publikumsbetjening – kort sagt næsten alt, hvad der kan forekomme af specialord. Undertiden virker nogle ordforklaringer uhyre

banale; men dette er vel et leksikons natur, til andre tider spørger man sig selv, om dette eller hint ord måske blot er »skabt« for lejligheden. Væsentlige emner er til gengæld ofte behandlet ret lapidarisk. Overalt er der fyldige litteraturhenvisninger. Disse sidste går imidlertid trods arkivvidenskabens internationale karakter næsten udelukkende på DDR-litteratur, ligesom leksikonnet som helhed ikke interesserer sig for forhold uden for DDR. Følger man med i østtysk arkivlitteratur, eller skal man besøge DDR-arkiver, vil bogen være nyttig.

I.F.

SOVJETUNIONEN

ROBERT G. WESSON: *Lenin's Legacy: The Story of the CPSU.* (Histories of Ruling Communist Parties; Hoover Institution Press, 1978). 318 s., 7,50 $.

Sådan set ville der være god mening i at provokere med en totalitaristisk fortolkning af sovjetisk historie anno 1978. Engang var det den fremherskende doktrin, men forskningen har siden 1960 i det store og hele forladt dette spor til fordel for andre og mere frugtbare indfaldsvinkler. Det har givet ikke så helt få nye resultater. Det ville da være spændende at se, hvordan en mand af den gamle skole konkret kom til rette hermed.

Spændingen er imidlertid alt for hurtigt udløst. Wesson har skrevet en helt traditionel oversigtsmonografi. En partihistorie er der kun tale om for tiden indtil 1917. Derefter er det en hurtig gennemgang af sovjetisk politisk historie, set fra toppen.

Som almindelig introduktion til emnet kommer bogen til kort. Den rummer simpelt hen for få konkrete oplysninger, og udvalget af dem er ikke konsekvent nok ajourført i lyset af nyere forskning. Og som diskuterende essay slår den heller ikke til, selv om prætensioner i den retning har sat sit præg på den. Det analytiske søgelys virker svagt og flakkende. De mange velformulerede forklaringer savner ved nærmere eftersyn historisk præcision. Og selve den totalitaristiske ramme om fortolkningerne står ikke til debat.

J.P.N.

DANIEL TARSCHYS: *The Soviet Political Agenda.* Problems and Priorities 1950-1970. (Macmillan, 1979) 217 s., 10,00 £.

Pravdas ledere har længe været skåret over samme læst. Kærnen i dem er kritik af et bestemt forhold og en forskrift om at få fejlen rettet. Forfatteren har ekscerperet disse elementer for tre udvalgte år, 1950, 1960 og 1970, ladet dem hulle og overføre til magnetbånd. Ved hjælp af det svenske forsvarsakademis program for »information retrieval« har han struktureret materialet og udregnet relative frekvenser for økonomiske sektorer, geografiske områder og politiske institutioner. Denne kvantitative metode har han suppleret med en traditionel fortolkende læsning. Sigtet har været at nå frem til en begrundet vurdering af tre modeller af det sovjetiske politiske system, den totalitaristiske, den pluralistiske og den bureaukratiske.

Anvendelsen af søgeprogrammer på et ikke for-kodet materiale er en smidigere teknik end kvantitativ indholdsanalyse i traditionel form. Det havde i høj grad været ønskeligt, om forfatteren mere indgående havde redegjort for sine erfaringer med denne metode. Læseren sidder dog også i dette tilfælde tilbage med en fornemmelse af, at de mest interessante iagttagelser er gjort ved sædvanlig læsning.

På de tre modeller af det sovjetiske politiske system bider analyserne ikke. Det er stiltiende forudsat, at Pravda-lederne afspejler sovjetisk politik i sin helhed. Men det er naturligvis ikke tilfældet. Således er der for blot at nævne et par eksempler i materialet ikke væsentlige spor i materialet efter problemer som Khrustjovs opgør med »stålæderne« og kampen om de økonomiske reformer.

J.P.N.

A. A. GROMYKO og B. N. PONOMARJOW (red.): *Geschichte der sowjetischen Aussenpolitik* 1945 bis 1976. (Staatsverlag

Der Deutschen Demokratischen Republik, 1978). 768 s., 32 M.

Dette er en tysk oversættelse af 3. udvidede udgave af den officielle sovjetiske udenrigspolitiske historie. I forhold til 1. udgaven, der udkom 1971, er fremstillingen ajourført til og med 1975. Derudover er der en del større og mindre ændringer, navnlig i beskrivelsen af perioden siden 1960.

Der er således indføjet adskillige nye Bresjnev-citater. Der er lagt vægt på at understrege kontinuiteten i Bresjnevs europæiske afspændingspolitik, der kulminerede med sikkerhedskonferencen i Helsinki i 1975. Afsnittet om forholdet til Kina er skrevet om. Det rummer nu færre direkte angreb på den kinesiske linie og understreger blot den sovjetiske vilje til at nå til en forståelse. Til gengæld er det taget ud af kapitlet om forholdet til landene i »det socialistiske fællesskab« og anbragt helt for sig selv. Endelig er der spredt i hele fremstillingen en del mindre korrektioner, hvis sigte er at beskrive modsætningsforholdet til vestmagterne i en lidt mindre pointeret stil.

Grundlæggende er teksten dog den samme som i 1. udgaven. De allerfleste afsnit er overtaget ordret. Og billedet af vestmagternes politik er ikke søgt revideret i lyset af f.eks. den amerikanske regerings siden 1971 udgivne aktsamlinger.

J.P.N.

FRANCIS CONTE: *Un révolutionaire-diplomate: Christian Rakovski.* L'Union soviétique et l'Europe (1922-1941). (Mouton, 1978). 355 s., 160 F.

Der foreligger efterhånden videnskabelige biografier af flere af den russiske revolutions ledere i anden række. Således er i løbet af de senere år bl.a. Bukharin, Radek og Frunze blevet indgående biograferet. I den foreliggende bog er nu også en af Trotskys mest trofaste tilhængere, Christian Rakovski, taget op til behandling. Han spillede i årene 1917-1923 en fremtrædende rolle som ledende bolsjevik i Ukraine. Derefter blev han som flere andre af Trotskys tilhængere forsat til diplomatisk arbejde, i dette tilfælde på poster i London og Paris. Under det endelig opgør mellem Stalin og Trotsky var Rakovski tilbage i Moskva. Længe holdt han som den eneste af Trotskys fremtrædende tilhængere fast ved denne. Først i 1934 kapitulerede han, for så blot under den tredje af Moskva-processerne at blive anklaget og dømt.

Forfatteren har samlet et meget stort stof til belysning af hele Rakovskis levnedsløb. Det er imidlertid kun tiden fra 1922, der er taget op i denne bog – af tekniske grunde, hedder det lidt kryptisk. Det er beklageligt, for det har bidraget til et noget skævt perspektiv. Vi får ikke den balancerede vurdering af Rakovskis hele indsats, som han fortjener. Kræfterne sættes i stedet især ind på at vise, hvilken stor udenrigspolitisk betydning Christian Georgetivj, som han gennemgående kaldes, fik. I enkelte tilfælde giver det groteske resultater, som når forfatteren med en engelsk efterretningsrapport som eneste reference vil gøre sin helt til chefarkitekten for den omlægning af sovjetisk udenrigspolitik, der fandt sit fornemste udtryk i Rapallo.

J.P.N.

MELLEMØSTEN

NICHOLAS BETHELL: *The Palestine Triangle. The Struggle between the British, the Jews and the Arabs 1935-48.* (Andre Deutsch, 1979). 384 s., 7.95 £.

Afslutningen af det britiske Palæstinamandat var en traumatisk affære for alle de involverede parter: for briterne, der blev tvunget til at opgive det, inden der var fundet en løsning på det jødisk-arabiske problem, for palæstinenserne, for hvem briternes tilbagetrækning var indledningen til en national katastrofe, og for jøderne, der netop havde været igennem den største katastrofe i deres folks historie.

Nicholas Bethell er en historiker, der har stor sans for det elementære menneskelige drama i den historie, han fortæller. Han bygger sin fremstilling på et omfattende sekundært såvel som primært materiale, f.eks. det

britiske Foreign Office's arkiver, som han krydrer med materiale fra interviews med en lang række af de britiske og jødiske aktører, der var involveret i Palæstina-spørgsmålet i perioden 1935-48. Noget af dette interviewmateriale er klart præget af ex post factoræsonnementer, men det har nu alligevel en vis interesse at høre Begin, den daværende leder af Irgun Zwai Leumi, udtale sig om Deir Yassin-massakren eller sprængningen af Hotel King David. Det er forfatterens opfattelse, at kortsigtede betragtninger og personlige følelser spillede en langt større rolle for, hvorledes handlingsforløbet formede sig, end man hidtil har ment. Det er netop i fremstillingen af situationer og personer, at Bethell har sin force; derimod savner man nok et forsøg på – i den udstrækning det er muligt – at analysere de bredere linier i de involverede aktørers politik. Derfor kan man heller ikke sige, at hans tese om tilfældighedernes rolle er fuldt bevist. Men bogen repræsenterer meget solid detailforskning, og den er elementært spændende at læse.

I.F.

RONY GABBAY: *Communism and Agrarian Reform in Iraq*. (Croom Helm, 1978). 240 s., 8,50 £.

Skønt det irakiske kommunistparti siden oprettelsen i 1934 overvejende har haft sin sociale basis i byområderne, har partiet lagt stor vægt på udarbejdelsen af omfattende analyser af det irakiske landbrug. Forfatteren finder – til sin udtalte overraskelse – at disse analyser generelt er båret af et indgående kendskab til de sociale og økonomiske forhold i landdistrikterne. Rony Gabbay finder det på baggrund heraf umagen værd at gennemdrøfte det irakiske kommunistpartis hele landbrugspolitiske program fra partiets dannelse og frem til midten af 1970'erne. Drøftelsen er formet som en vedvarende sammenstilling af tre elementer: det irakiske kommunistpartis samfundskonception med hovedvægt på opfattelsen af udviklingsproblemer i landbruget; forfatterens egen samfundskonception; kommunistpartiets skiftende handlingsprogrammer med sigte på en social og økonomisk omvæltning i Iraks landdistrikter. Fremstillingen er i hovedsagen disponeret kronologisk. Bogens første del omhandler således tiden frem til monarkiets afskaffelse i 1958, anden del perioden 1958-1963, dvs. Qasims regeringsperiode, og efterskriftet tiden efter 1963. Fremstillingen afsluttes med et fyldigt statistisk appendiks indeholdende en del af det talmateriale, på basis af hvilket Rony Gabbay har udarbejdet sin egen konception af det irakiske landbrugs sociale og økonomiske strukturer.

J.M.